

Avrupalı Büyük Devletlerin Basın Organlarına Göre 1908 Jön Türk İhtilali ve Meşrutî Yönetime Yeniden Geçilmesi

The Young Turk Revolution of 1908 and the Restoration of Constitutional Rule According to the Press Organs of the Great European Powers

Pir Murat SİVRİ*

*Öğr. Gör. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: P.M.S. 0000-0002-4948-6326

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Pir Murat Sivri,
Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: pirmurat.sivri@sbu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 05.12.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
26.12.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
23.02.2024

Kabul/Accepted: 23.02.2024

Atıf/Citation: Sivri, Pir Murat. "The Young Turk Revolution of 1908 and the Restoration of Constitutional Rule According to the Press Organs of the Great European Powers" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 45 (2024): 27-72.
<https://doi.org/10.26650/YTA2024-1400617>

ÖZ

II. Meşrutiyet'in ilanı Batı kamuoyunda merakla takip edildi. Gerek Batılı devlet adamları gerekse basın bu olay üzerinde ciddiyle durdu. Devlet adamları her ne kadar siyasi nezaket gereği Meşrutiyet'in ilanından dolayı Osmanlı makamlarını tebrik etseler de bu gelişmenin kendi ülkeleri için yol açacakları vaziyeti uzun uzadıya analiz etmekten geri durmadılar. İngiltere ve Fransa gibi ülkeler için Meşrutiyet'in ilanı olumlu bir gelişme olarak kabul edilirken, Rusya ve Almanya açıkça Meşrutiyet'in ilanından duydukları endişeyi dile getirdiler. Yine Yunanistan ve Bulgaristan gibi küçük Balkan ülkeleri de Makedonya'daki çıkarlarına zarar vereceğini düşünerek Meşrutiyet'i şüpheyle karşıladılar. Buna karşılık Batı basını ise büyük ölçüde Meşrutiyet'in Doğu'da yeni bir gelişme evresine sahne olacağı düşüncesiyle bu hareketi destekler bir tutum sergiledi. Bu çalışmada başta basın materyalleri olmak üzere arşiv belgeleri ve telif eserler ışığında II. Meşrutiyet'in Batı kamuoyunda nasıl karşılandığı sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti, İngiltere, ABD, Rusya, Fransa, Almanya, Basın

ABSTRACT

The declaration of the Constitutional Monarchy was followed with great interest by Western public opinion. Both Western statesmen and the press dwelt on this event seriously. Although statesmen congratulated the Ottoman authorities on the proclamation of the Constitutional Monarchy as a matter of political courtesy, they did not refrain from analyzing at length what this development meant for their own countries. For countries like Britain and France, the proclamation of the Constitutional Monarchy was a positive development, while Russia and

Germany openly expressed their concerns. Small Balkan countries such as Greece and Bulgaria were also skeptical of the Constitutional Monarchy, believing that it would harm their interests in Macedonia. The Western press, on the other hand, largely supported the Constitutional Monarchy, believing that it would pave the way for a new phase of development in the East. This study seeks to answer the question of how the Constitutional Monarchy was received by Western public opinion in the light of archival documents, especially press materials and copyrighted works.

Keywords: Second Constitutional Monarchy, Ottoman Empire, Britain, USA, Russia, France, Germany, Press

Extended Abstract

After nearly thirty years of Sultan Abdülhamid's rule, the Constitutional Monarchy was reinstated on July 23, 1908, through the efforts of the Committee of Union and Progress. The Unionists, who had lived in exile in Europe for many years, believed that an Ottoman Empire with a parliamentary system and a constitution would restore its lost prestige in the West. The Committee of Union and Progress saw the salvation of the Ottoman Empire, which was considered a "sick man" by the West, in adopting Western systems. Motivated by these ideas, the Unionists forced Sultan Abdülhamid to declare the Constitutional Monarchy following a rebellion they initiated in Macedonia.

The re-proclamation of the Constitutional Monarchy aroused great excitement in Europe. Both statesmen and the press took the issue seriously. European statesmen congratulated the Ottoman authorities on the proclamation of the Constitutional Monarchy as a matter of diplomatic courtesy, but they also rigorously analyzed the potential impacts on their own countries. Especially Britain and France seemed pleased with the declaration of the Constitutional Monarchy. Britain, which had conflicted with Sultan Abdul Hamid's administration for years, thought that it could better align with the new regime and increase its investments in the Ottoman Empire. For this reason, many British statesmen, particularly British Foreign Secretary Edward Grey, supported the Constitutional Monarchy. However, they harbored doubts about its success and followed this movement with a mix of sympathy and skepticism. France adopted a similar attitude.

Conversely, other European states such as Germany and Russia were apprehensive about the Constitutional Monarchy. Germany, the only European state that had long enjoyed healthy relations with the Ottoman Empire, feared losing this influence under the new regime. Russia, on the other hand, was concerned that the new regime would strengthen the Ottoman Empire, thwarting its longstanding aim to dismantle it and seize its territories in the Balkans and the Mediterranean. Russia also feared that Britain might sympathize with the Ottoman Empire after the declaration of the Constitutional Monarchy and return to its policy of preserving its territorial integrity. However, Britain

had no intention of reverting to its traditional Ottoman policy; it only wanted to keep the Ottoman Empire in a position that would not harm European politics.

The small Balkan states of Greece and Bulgaria were also concerned about the Constitutional Monarchy. Both states, having claims over Macedonia, preferred the continuation of unrest in the region. The declaration of the Constitutional Monarchy, however, brought an end to the unrest in Macedonia and ceased the activities of local gangs, restoring Ottoman authority in the region. This situation worried Greece and Bulgaria.

In addition to the official views of states, the Western press also followed the Constitutional Monarchy closely. The British and French press, in particular, were largely positive about the Constitutional Monarchy. Headlines such as “The End of the Eastern Question” and “The Awakening of the East” reflected hopes that the Constitutional Monarchy would elevate the Ottoman Empire to the level of European states. However, this goodwill and support in Europe came to an abrupt end in October 1908. A chain of events, including Bulgaria declaring its independence, Greece annexing Crete, and Austria annexing Bosnia, put the Ottoman Empire in a difficult situation early on.

Faced with these crises, the Ottoman Empire expected support from European states and public opinion. However, it did not receive the anticipated support from any state or organization. European states found it in their interest to support the perpetrators of these events rather than the Ottoman Empire. Consequently, the Committee of Union and Progress realized that the idea of European support for the Ottoman Empire through the Constitutional Monarchy was merely a dream. This realization led the Unionists to intensify their rhetoric against Europe in the subsequent years. Ultimately, these tensions culminated in the Ottoman Empire opposing the European powers in the Great War.

Giriş

Avrasyacılığın kurucularından Nikolay Trubetskoy, Avrupa merkezci görüşü tenkid ederken iki kavrama atıf yapmaktadır. Bunlar “Şovenizm” ve “Kozmopolitizm” dir. Şovenizm tek bir ırkın üstünlüğü esasını kabul ederken, Kozmopolitizm, bundan farklı olarak çeşitli milletlerin bir araya getirdiği biricik uygarlığın (Batı uygarlığı) hâkim uygarlık olduğu iddiasındadır. Bu iki görüş her ne kadar birbiriyle çelişiyor görünse de esasında her ikisi de Batı dışındaki medeniyetleri görmezden gelme noktasında ittifak halindedir. Dolayısıyla bu fikirler Avrupa merkezçiliğın omurgasını oluşturmaktadır.¹ Bu kavramların Osmanlı Meşrutiyeti ile ilgisine gelince, burada özellikle Kozmopolitizm’in önermeleri üzerinde durmak gerekir. Buna göre medeniyet biricik ve tek bir kültüre sahip olmalıdır. Gayrimedeni halklar da bu kültürü kabul etmeli ve ona katılarak medeni halklar ailesi içindeki yerini almalıdır. Şüphesiz Kozmopolitizm’e göre bu Batı medeniyetidir. Öte taraftan Doğu, “hantal”, “uyuşuk” ve “despotik” tir. Bu haliyle Doğu, bir medeniyet meydana getiremez. O halde ancak Batı’ya benzeyerek yaşama hakkına sahip olabilir.

Bu zihinsel kodlar iyice anlaşıldığında Batı’nın Osmanlı Meşrutiyeti’ne bakışı daha anlaşılır hâle gelecektir. Zira Batı’ya göre II. Meşrutiyet, uzun yıllar despotik bir idare ile yönetilen Osmanlı Devleti’nin Batı ile intibak evresinin başlangıcıdır. Peki Osmanlı’daki bu yeni idarenin başarıya ulaşma şansı var mıdır? Gerçekten bir Doğu halkı Avrupaî tarzda bir yönetim usulünü benimseyebilir mi? Osmanlı Meşrutiyeti Doğu için yeni bir uyanış evresinin başlangıcı olabilir mi? Böylelikle “Şark Sorunu” nihayete erdirilebilir mi? Meşrutiyet’in tesisi Batı ile Osmanlı arasındaki mevcut sorunları çözüme kavuşturabilir mi? Osmanlı, Batı’nın bir parçası haline gelebilir mi? Daha da önemlisi Meşrutiyet sayesinde Osmanlı Devleti “hasta adam” konumundan çıkıp yeniden büyük güçler hanesine adını yazdırabilir mi? Meşrutiyet, devletin parçalanmasının önüne geçebilir mi? Bu makalede II. Meşrutiyet’in ilanının ardından Batılı siyasetçiler ve aydınların bu sorulara verdikleri cevaplar irdelenmektedir.

1. 1908 Jön Türk İhtilali Öncesinde Balkanlar’da Genel Durum ve Avrupalı Büyük Devletler

Meşrutiyet hareketinin Makedonya’dan başlaması tesadüf değildi. Balkanlar öteden beri Anadolu’ya nispetle daha iyi fiziki şartlara sahip olduğu gibi, Osmanlı entelektüel düşüncesinin şekillendiği merkezlerin başında geliyordu. Bunun yanı sıra Osmanlı

1 Nikolay Trubetskoy, *Avrupa ve Beşeriyet*, Küre Yayınları, çev. Vügar İmanov, İstanbul, 2012, s. 15-17.

Devleti'nin en önemli askerî kuvvetlerinden birini teşkil eden III. Ordu'nun Makedonya'da bulunması bölgeyi önemli kılan öğelerden bir diğeri idi. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ni takip eden yıllarda Avrupalı güçlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaya yönelik hamlelerini çoğu kez Makedonya üzerinden dillendirmeleri buradaki Osmanlı aydın ve subaylarını devletin bekâsı noktasında oldukça hassaslaştırmıştı. 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması'nın bölgede ön gördüğü bazı düzenlemeler Osmanlı Devleti'nin Makedonya'daki hâkimiyetini zedeleyici nitelikteydi. Buna göre Bulgaristan, özerk bir idareye kavuştuğu gibi Makedonya ve Bosna'da da bazı ıslahat programları öngörülüyordu. Bu durum Avrupalı büyük güçlerin ıslahat programlarını denetleme bahanesiyle Osmanlı'nın iç işlerine mütemadiyen müdahale etmelerine yol açacaktı.²

Bölgede revizyonist emelleri olan Rusya, Avusturya-Macaristan, Almanya ve İngiltere gibi devletler burada yaşayan çeşitli gayrimüslim etnik grupların sözde hamileri olma sıfatıyla sürekli olarak Osmanlı Devleti'ne müracaat etmekte ve reform taleplerini yinelemekteydiler. Bunun yanı sıra Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan gibi Balkan devletlerinin sürekli olarak Makedonya'daki ırkdaşlarını tahrik etmeleri işleri daha da karmaşık bir hale getiriyordu. Osmanlı Devleti çoğu kez kendi potasında eriterek uygulamaya koyduğu bu reform paketlerinden müspet bir sonuç alamamakta idi. Makedonya'daki huzursuzluk gün geçtikçe artmakta ve farklı unsurların oluşturdukları çetelerin şiddet faaliyetleri bölgede yaşamayı zorlaştırmakta idi.

1902 yılında Makedonya'daki çete faaliyetleri hız kazandı. Osmanlı Devleti, hem bu isyanları sona erdirmek, hem de Avrupalı devletlerin baskısını azaltmak maksadıyla Kasım 1902'de Makedonya'daki jandarma ve polis teşkilatında birtakım yenilikler öngören bir talimatname yayınladı. Fakat bu tedbirden müsbet bir sonuç alınamaması üzerine Rusya ve Avusturya-Macaristan'ın önerisi ile bölgede sözde asayiş sağlama adına yeni bir program hazırlandı. Mürzsteg Kararları adıyla Bâbiâli'ye dayatılan ıslahat programı Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetini zedeleyici ağır maddeler içeriyordu. Osmanlı'nın tehditle kabul etmek zorunda kaldığı bu programdan -başlardaki kısmı sükûna rağmen- kalıcı bir başarı elde edilemedi. Dahası bölgedeki çete faaliyetleri eskisinden daha kesif hâle büründü ve Makedonya'da durum âdeta içinden çıkılmaz bir hâl aldı.³

2 Ayşe Zişan Furat, "Berlin Antlaşması Sonrasında Balkanlar'da Cemaat-i İslamiyelerin Teşekkülü (1878-1918)", *OTAM*, C. 33, 2013, s. 63-93.

3 Ali Dikici, "Osmanlı Makedonyasında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı", *Karadeniz Araştırmaları*, C. 24, 2010, s. 75-108.

Makedonya’da şiddetin dozunun giderek arttığı ve Avrupalı devletler tarafından Osmanlı’nın hukukunun yok sayıldığı bu zaman diliminde, III. Ordu mensubu subaylar başta olmak üzere bölgedeki Osmanlı aydını arasında birtakım hoşnutsuzluklar meydana çıkmaya başladı. Öteden beri meşrutiyetçi talepleri ile ön plana çıkan Osmanlı subay ve aydınları, özelde Makedonya’yı, genelde ise Osmanlı Devleti’ni içinde bulunduğu buhrandan korumak adına 1906 yılında Selanik’te *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti* adında gizli bir cemiyet kurdular.⁴ Meşrutiyet’in yeniden ilanının Osmanlı Devleti’nin mevcut sorunlarını çözeceğini düşünen cemiyet, Eylül 1907’de Ahmet Rıza önderliğindeki *Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti* ile birleşerek daha güçlü bir konuma yükseldi. Bu birleşmenin ardından cemiyet, *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti* adını aldı.⁵ Selanik’te ordu mensubu subayların bu harekete katılmaları anlamlıydı. Zira subaylar öteden beri Makedonya’da merkezi idarenin zaaflarına⁶ şahit olduklarından dolayı Meşrutiyet fikrine sıkı sıkıya taraftar idiler. Ayrıca ileride Sultan II. Abdülhamid’i tahtan indirip Meşrutiyet’i ilan etmek için ordunun gücüne duyulan ihtiyaç ortadaydı. Böylelikle 1907 yılı sonu itibarıyla *İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC)* neredeyse örgütlenmesini tamamlamış vaziyetteydi. Artık harekete geçmek için son damlanın bardağı taşırması bekleniyordu.

İTC’ye göre Meşrutiyet’i yeniden ilan etmenin yegâne yolu geniş kapsamlı bir isyan hareketi tertip etmektir. Bu durumda ordunun desteğine duyulan ihtiyaç ortadaydı. Şüphesiz bu görev ancak büyük bir çoğunluğu İTC mensubu olan Selanik’teki III. Ordu subayları tarafından yerine getirilebilirdi. Böylelikle son hazırlıklarını tamamlayan İTC, 1908’in sonbaharında isyanı başlatmaya karar verdi. Fakat bu sırada yaşanan bir gelişme bütün planları bir anda değiştirdi ve isyanın tarihini erkene çekti. İngiltere ile Rusya arasında imzalanan dostluk antlaşmasını pekiştirmek ve bazı meseleleri çözüme kavuşturmak üzere iki devletin hükümdarları 9 Haziran’ında 1908’de Reval’de bir araya geldi. Reval’deki görüşmenin asıl gündem maddesi Almanya’nın silahsızlandırılması olmasına rağmen, kamuoyuna yapılan açıklamada -Almanya’yı tedirgin etmemek için zirvenin Makedonya ıslahatı hakkında olduğunun bildirilmesi Osmanlı Devleti’nde

4 M. Şükrü Hanioglu, “İttihat ve Terakki Cemiyeti”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, s. 476-484.

5 Sina Akşin, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 60.

6 1878 Berlin Antlaşması ile birlikte Osmanlı Devleti’nin Makedonya’daki hâkimiyeti ciddi mânâda zedelenmişti. Avrupalı devletlerin desteği ile kurulan özerk Bulgaristan Prenslığı’nin sürekli olarak Makedonya’ya yönelik revizyonist taleplerde bulunması bölgede asayiş problemlerine yol açmıştı. Bölgede hak talep eden Rum ve Sırp çetelerinin hem Osmanlı’ya hem de Bulgarlara karşı örgütlenmeleri Makedonya’yı âdeta ateş çemberi haline getirmişti. Osmanlı Devleti bir yandan farklı etnik grupların silahlı eylemlerini bastırmaya çalışırken, diğer yandan dan Avrupalı büyük güçlerin bölgeye yönelik ıslahat taleplerine cevap vermek zorunda kalıyordu. Bu durum Makedonya’daki Osmanlı idaresini zaafa uğratmaktaydı. Kaya Bayraktar, “Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi”, *BLLIG*, C. 69, 2014, s. 1-28.

âdeta infiale sebebiyet verdi. Avrupa basınının da etkisiyle Reval’de Osmanlı’nın paylaşılmasına karar verildiğine dair yanlış bir kanaat dillendirilmeye başlandı.⁷

Bu söylentiler özellikle Makedonya’daki İTC mensupları arasında endişe ile karşılandı. Tüm bu gelişmelerden Sultan II. Abdülhamid yönetimini sorumlu tutan ve artık Meşrutiyet’in ilanının yegâne çare olduğuna karar veren İttihatçılar, derhal harekete geçerek isyan ateşini başlattılar. 1908’in Haziran’ında Selanik Merkez Kumandanı Nazım Bey’in bir suikastla öldürülmesiyle başlayan olayları 3 Temmuz’da Niyazi ve Enver beylerin dağa çıkması izledi. İsyana kısa sürede Makedonya’da yayıldı. Makedonya’nın muhtelif şehirlerinde bazı muhalif grupların da desteğini alan İttihatçılar, Meşrutiyet’i ilan ettiklerini kamuoyuna duyurdular. İsyana büyük ölçüde bölgedeki ordu mensuplarının katılmasından dolayı çaresiz kalan Sultan II. Abdülhamid ise daha fazla direneme-yerek 24 Temmuz 1908’de bir irade ile Meşrutiyet’i yeniden ilan etti.⁸

İttihatçılar zannedildiği gibi müşterek bir fikir etrafında birleşen insanlar değillerdi. Farklı siyasi fikir ve fraksiyonlara sahip olmalarına karşın, hepsinin ortak olduğu nokta Sultan II. Abdülhamid muhalifliği ve Meşrutiyet taraftarlığı idi. Avrupa devletleri gibi anayasa ve meclise sahip bir Osmanlı’nın yeniden büyük devletler hanesine adını yazdıracağını savunuyorlar ve böylelikle imparatorluktaki farklı etnik ve dinî unsurların sükûnet içinde yaşayacağını düşünüyorlardı. Onlara göre “istibdat” ve “keyfi” idare içten içe Osmanlı’yı kemirmekte ve devletin çöküşüne yol açmaktaydı. Osmanlı aydınının Meşrutiyet’ten büyük beklentileri vardı. Her şeyden önce Meşrutiyet, Avrupa’nın Osmanlı’ya saygı duymasına yol açacak ve büyük güçlerin müdahalesini engelleyecekti. Böylelikle uluslararası arenada Osmanlı Devleti saygın bir konuma yükselecek ve bu da ülkeye yabancı sermayenin gelmesine imkân verecekti. Ayrıca Meşrutiyet’in iç güvenliği sağlaması, halkı refah ve mutluluğa kavuşturması umuluyordu.⁹

Otuz iki yıllık aranın ardından yeniden ilan edilen Meşrutiyet, İttihatçıların zannettiği gibi Osmanlı Devleti’nde iç huzurun ve refahın sağlanmasına kâdir olacak mıydı? Bir diğer husus; İttihatçıların zannettiği gibi Meşrutiyet’in ilanı ile Düvel-i Muazzamanın nezdinde Osmanlı Devleti’nin kaybolan itibarı geri gelecek miydi? Her şeyin yoluna girmesi gerçekten Meşrutiyet’e mi bağlıydı?

7 Necmettin Alkan, “1908 Jön Türk İhtilalinin Başlamasında Reval Buluşmasının Önemi”, *Toplumsal Tarih*, C. 175, 2008, s. 48-52.

8 Necdet Hayta, “İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Sir Charles Hardinge’in Raporuna Göre 1908 Reval Görüşmeleri”, *18. Türk Tarih Kongresi*, C. 18, 2018, s. 1271-1283.

9 Kenan Olgun, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008, s. 38-42.

2. İngiltere'nin Tavrı

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonuna kadar geleneksel olarak Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikası güden İngilizler, bu tarihten itibaren bu siyasetlerini terk etmişler ve hatta 1895 yılında Lord Salisbury'nin girişimiyle Osmanlı'yı parçalamaya yönelik bir plan ortaya atmışlardı. İngiliz yönetiminin başından beri Sultan II. Abdülhamid ile yıldız barışık değildi. Onu doğudaki İngiliz nüfuzuna mukavemet eden bir “despot” olarak görüyorlar ve Osmanlı'da İngiliz yanlısı bir yönetimin iş başına gelmesi için mesai sarf ediyorlardı. Meşrutiyet'in ilanı başlangıçta İngilizlere bu fırsatı vermiş gibi görünüyordu. Bu vesile ile İngilizler, eskiden olduğu gibi Osmanlı'ya nüfuz edebilir ve bu ülkedeki yatırımlarını artırma şansına erişebilirlerdi.¹⁰ Fakat Meşrutiyetin yeniden tesisi, Türk-İngiliz ilişkilerini 93 Harbi öncesindeki konuma yükseltebilir miydi? 1907'de Osmanlı Devleti'nin geleneksel düşmanı Rusya ile ittifak antlaşması imzalayan İngiltere, buna rağmen geleneksel Osmanlı politikasına dönüş yapabilir miydi? Doğrusu İngiltere'nin Meşrutiyet'in ilanını nasıl karşılayacağı ve yeni yönetimden ne gibi beklentiler içine gireceği merak konusu idi.

2.1. İngiliz Basımında II. Meşrutiyet

Yerli ve yabancı kaynaklarda öteden beri İngilizlerin, Jön Türkleri desteklediği tezi ileri sürülmektedir. Bu görüş kısmen doğru olsa da İngilizlerin, Jön Türklerin başarısına şüpheyle baktıkları muhakkaktır. Nitekim İngiliz yönetimi, Makedonya'daki Jön Türk ayaklanmasının önemini kavrayamamış ve resmî yazışmalarda bu olaya ikinci derecede önem atfedilmişti. Ancak ayaklanmanın sonlarına doğru İngiltere Dışişleri Bakanlığı, bu hareketin devrime yol açabileceğini kavramış görünüyordu.¹¹

24 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in yeniden ilanına dair resmî fermanın yayınlanmasından sonra İngiliz kamuoyunda konu hararetle tartışılmaya başlandı. Özellikle İngiliz basını bu tartışmaların merkezinde yer alıyordu. İngiltere'nin tirajı en yüksek gazetelerinden biri olan *The Times*, sütunlarında Meşrutiyet'in ilanı ile ilgili haberlere geniş yer ayırdı. *The Times*'in Meşrutiyet'in ilanı ile ilgili ilk yorumları genellikle olumluydu.¹²

10 Ernest Edmondson Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, çev. Nuran Ülken, Sander Yayınları, İstanbul, 1972, s. 161-162.

11 Joseph Heller, *British Policy Towards The Ottoman Empire 1908-1914*, Page Bros (Norwich) Ltd, London, 1983, s. 9. Jön Türk ayaklanmasının ilk günlerinde İngilizlerin olaylara resmî yaklaşımı için bkz. Ümmügülüm Candegir, “II. Meşrutiyet'in Kabulünün İngiliz Belgelerine Yansımaları”, *Geçmişten Günümüze Tarih Araştırmaları*, der. Mutlu Adak, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020, s. 419-437.

12 *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezâreti Siyasi Kalemî (HR.SYS)*, 1859/44 (II. Meşrutiyet hakkında *The Times* ve *Standard* gazetelerinde yer alan bazı haberlerin tercümelere).

Gazeteye göre bütün Avrupa'yı etkilemesi beklenen bu hareket, Osmanlı'nın "despotik" ve "otokratik" tavrından vazgeçtiği için değerliydi. Jön Türkler, farklı dinî grupları sürrekli olarak ezen ve ülkeyi yolsuzluğa sürükleyen yönetimi işbaşından uzaklaştırarak büyük bir devrime imza atmışlardı. Sultan II. Abdülhamid ise esasen gönülsüz de olsa III. Ordu'nun gücü karşısında diz çökmek mecburiyetinde kalmıştı. Fakat gazeteye göre yine de Meşrutiyet'in başarısını değerlendirmek için vakit erken sayılırdı. Zira kâğıt üzerinde Anayasa hazırlamak pek bir anlam ifade etmiyordu. Yakın zamanda Meşrutiyet ilan eden, ancak kısa bir süre sonra Anayasayı rafa kaldıran İran'ın durumu örnek olarak gösteriliyordu.¹³

Meşrutiyet'in ilanında asıl paya sahip olan ordu mensuplarını oligarşik bir yapılanmaya gitmemeleri hususunda uyarın *The Times*, ayrıca Makedonya meselesine de dikkat çekmekte ve Meşrutiyet'in ardından bölgede sağlanan sükûnu umut verici bulmaktaydı.¹⁴ Yine siyasi suçlular için af çıkarılması ve hafiyeliğin kaldırılması gibi meseleler de *The Times*'in memnuniyetle karşıladığı gelişmelerdendi.¹⁵ Gazeteye göre İngiltere'nin geçmişteki kavgası hiçbir zaman Türk milletiyle değil, onu görmezden gelen Sultan II. Abdülhamid idaresine karşıydı. Jön Türkler gayretlerinde başarılı olmaları durumunda İngiltere'nin sağlam ve sarsılmaz desteğine sonuna kadar güvenebilirlerdi. Kaldı ki Jön Türkler şu ana kadar yaptıkları faaliyetleriyle gayet uzlaşmacı bir imaj çiziyorlardı. *The Times* aynı zamanda Osmanlı'daki bu gelişmelerin tüm İslam âlemini de etkileyeceğini ilave etmekteydi.¹⁶ Osmanlı maliyesi ve kurumlarının içler acısı haline de temas eden *The Times*, Osmanlı makamlarına birtakım çözüm önerilerinde bulunmakta idi. Buna göre Osmanlı Devleti, maliyesini ayağa kaldırmak için hızlı bir yapılanma sürecine gitmeli, israf önlenmeli ve bu konuda Avrupalı uzmanlara başvurulmalı idi. Böylelikle Osmanlı, tıpkı Japonya'nın yaptığı gibi Avrupa'nın güvenini kazanabilirdi.¹⁷

The Times tüm bu teklif ve temennilerinin yanı sıra, daha önce İstanbul'da bulunan ve Osmanlı Devleti'ni yakından tanıyan bazı İngiliz aydın ve uzmanlarının mektuplarını yayımlayarak İngiliz kamuoyunda Meşrutiyet yanlısı sempati oluşturmaya çalıştı. Bu mektuplarda genellikle olumlu izlenimler aktarılmaktaydı. Türklerin İngilizlerin eski dostu olduğu ve Osmanlı'daki yeni rejime destek vermenin bu dostluğun bir gereği olduğu sıklıkla ifade edilmekteydi.¹⁸ Uzun süre İstanbul'da ticaretle meşgul olan Ermeni

13 "The Young Turkey Movement", *The Times*, 25 July 1908, s. 7.

14 "Turkey: The Sultan's Concessions", *The Times*, 27 July 1908, s. 8.

15 "The Turkish Constitution: Demonstrations in the Capital", *The Times*, 28 July 1908, s. 7.

16 "The Revolution in Turkey", *The Times*, 31 July 1908, s. 21.

17 "The Future of Turkish Policy", *The Times*, 31 August 1908, s. 7.

18 "The New Era in Turkey", *The Times*, 31 July 1908, s. 13.

Yardım Komitesi Eski Başkanı J. William Whittall, *The Times*'a gönderdiği bir mektubunda, Osmanlı'daki Türk unsurunun varlığına dikkat çekmekte ve İngiliz halkına Türklere sempati duymaları için çağrı yapmaktaydı. Whittall'a göre eski rejimin bütün kötü icraatları Türk olmayan etnik gruplar tarafından yerine getirilmekteydi. Gerçek Türkler hiçbir zaman böyle işlere kalkışmamakla birlikte, son yılların bütün acısını onlar omuzlarında taşımaktaydılar. Fakat onların içler acısı hali hiçbir zaman Avrupa kamuoyunda gündeme gelmemekteydi: “*Bir Ermeni'ye dokunulduğunda hemen diplomatik temsilcileri vasıtasıyla harekete geçen Avrupalı devletler, liberal fikirlere sahip olduğundan dolayı sık sık ölüme terk edilen Türkler karşısında sessiz kalmaktaydı*”.¹⁹ Eski bir İngiliz diplomatı tarafından *The Times*'a gönderilen bir diğer mektupta ise Meşrutîyet'in farklı etnik gruplar arasındaki birleştirici rolüne dikkat çekilerek İstanbul'da yaşanan bir olay üzerinden yeni rejimin karakteri sembolize edilmekteydi:

“Daha geçen bir Türk subayı, bir Rum'un kahrolsun Bulgarlar diye bağırması üzerine söze girerek 'her birimiz bir mezar kazmalıyız. Onu geniş ve derin kazmalı ve tüm öfkemizi içine gömmeliyiz. Üzerine de mermer levhayla bu mezardan diriliş olmayacaktır diye yazmalıyız' dediğine şahit oldum”.²⁰

The Times'in dışında *Daily Telegraph* gazetesinin de Meşrutîyetle ilgili haber ve yorumları sütunlarına taşıdığı görülmektedir. Gazetenin Osmanlı'daki yeni gelişmelerle ilgili izlenimleri genellikle olumluydu. İttihatçılara birtakım öneriler sunan gazete, eski memurların yerine namuslu memurların tayin edilmesini istemekte ve ayrıca Makedonya'da izlenecek ıslahat programı için de görüşlerini ifade etmekteydi. Gazeteye göre meşrutî idarenin birkaç ay daha devam etmesi halinde Makedonya'daki huzursuzluk kendiliğinden sona erecek ve çeteciler silahlarını bırakmaya mecbur kalacaklardı.²¹ Yine İngiltere'nin önemli yayın organlarından *Standard* gazetesinin de Meşrutîyet'e açıkça destek verdiği ve Osmanlı'ya yardımda bulunmak üzere İngiliz ricaline çağrıda bulunduğu görülmektedir. Gazete ayrıca İstanbul'daki yeni rejimin Avrupa'yı Şark politikasını gözden geçirmeye mecbur bırakacağını ifade etmekte ve Osmanlı'daki yatırımları Almanya'ya kaptırmamak için İngiliz hükümetini uyarmaktaydı.²² Bu yayınların

19 “The Revolution in Turkey”, *The Times*, 3 August 1908, s. 6. Whittall'ın görüşünü destekleyen başka bir mektup için bkz. “The New Era in Turkey”, *The Times*, 15 August 1908, s. 8.

20 “The New Era in Turkey”, *The Times*, 15 August 1908, s. 8. Balkan Komitesi Başkanı J. Westlake'nin görüşleri için ayrıca bkz. J. Westlake, “The Balkan Committee and the Turkish Revolution”, *The Times*, 5 September 1908, s. 8.

21 *BOA, Yıldız Esas Kamil Paşa Evrakı (Y.EE.KP)*, 32/3186 (II. Meşrutîyet'in ilanı üzerine Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin tepkileri ve Jön Türklerin faaliyetlerine dair Avrupa gazetelerinde yer alan bazı haberlerin tercümeleleri).

22 *BOA, HR.SYS*, 1859/44 (II. Meşrutîyet hakkında *The Times* ve *Standard* gazetelerinde yer alan bazı haberlerin tercümeleleri).

yanı sıra *Daily News*²³ ve *Levant Herald*²⁴ gazetelerinde de benzeri olumlu yorumları görmek mümkündür.

Meşrutiyet'in ilanı münasebetiyle İngiliz basınında yapılan değerlendirmelerin dışında bazı kurumsal ve kişisel yorumların da çeşitli kanallar aracılığı ile İstanbul'a iletildiği bilinmektedir. Bu dönemde Londra'da faaliyet gösteren *Uluslararası Meşrutiyet Komitesi*, Meşrutiyet'in ilanı üzerine bir toplantı gerçekleştirdi ve İstanbul'daki bu hürriyetçi gelişmeyi tebrik ederek Osmanlı Devleti'nin de bu komiteye üye olabileceğine dair kararını kamuoyu ile paylaştı.²⁵ Yine İngiliz aydınları nezdinde de Meşrutiyet'in uyandırdığı intiba oldukça müspetti. Gençlik yıllarında Osmanlı topraklarında bulunmuş olan Max Montesole adındaki bir İngiliz aydın, Osmanlı Hariciye Nezareti'ne bir telgraf göndererek Meşrutiyet'i tebrik etti ve yeni rejimin ayakta kalması için birtakım önerilerde bulundu. Tebrik mesajlarının ardından gelen bu uyarı çabaları aslında Osmanlı Devleti'nin Meşrutiyet'i yürütmeye kabiliyetinin yetersizliğine dair şüphelerin dışı vurumundan başka bir şey değildi. Montesole de böyle düşündüğünden, dört yüz elli senedir istibdatla yönetilen Osmanlı'da meşruti sisteme geçişin kolay olmayacağını vurgulamaktaydı. Montesole ayrıca vatan hainlerinden intikam alınmaması ve bunların serbest bırakılması gibi garip bir teklifte bulunmaktaydı.²⁶

2.2. İngiliz Siyasetçilerin II. Meşrutiyet Hakkındaki Görüşleri

İngiliz basını ve aydınının Meşrutiyet ile ilgili görüşleri şüphesiz önemliydi. Fakat Osmanlı Devleti açısından asıl bağlayıcı olan husus İngiliz resmî görüşüydü. Meşrutiyet'in ilanı zannedildiği gibi İngiltere'nin Osmanlı politikasında yumuşamaya sebebiyet verecek miydi? Jön Türk hareketinin başarıyla sonuçlandığına dair İstanbul'daki İngiltere Büyükelçilik müsteşarı Barclay'ın merkeze gönderdiği telgraf, İngiliz devlet adamları tarafından heyecan ve sempati ile karşılandı. İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey, Barclay'a telgraf göndererek Meşrutiyet'in ilanından dolayı yeni hükûmetin tebrik edilmesini istedi.²⁷ Barclay'ın söz konusu tebrik ziyaretinin ardından İngiliz devlet adamları birbiri ardına Meşrutiyet'le ilgili görüşlerini açıklamaya başladılar.²⁸

23 "La Turquie Devient Parlementaire", *La Temps*, 26 Juillet 1908, s. 1.

24 "La Liberte Religieuse Dans La Nouvelle Turquie", *La Croix*, 25 Août 1908, s. 5.

25 *BOA, HR.SYS*, 1858/27 (Avrupa'da toplanan *Uluslararası Meşrutiyet İdaresi Konferansı*'nın Osmanlı Meşrutiyeti hakkındaki düşünce ve beklentileri hakkında 8 Ağustos 1908 tarihli bir rapor.)

26 *BOA, HR.SYS*, 1858/32 (Londra Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen 18 Ağustos 1908 tarihli telgraf).

27 Ümmügülsüm Candeğer, *II. Meşrutiyet'in Kabulü...*, s. 419-437.

28 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi*, C. 1, Kısım 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1964, s. 97-98; Bayram Soy, "1908 Jön Türk Devrimi'ne İngiltere'nin Yaklaşımı", *Doğu Batı*, C. 2, 2008, s. 143-178.

İngiliz devlet adamlarının ilk aşamada Meşrutîyet ile ilgili görüşleri oldukça iyimserdi. Bu iyimserlik salt bir sempatiden ziyade reel politikanın gereği olarak düşünülmüştü. Nitekim 25 Temmuz 1908’de İngiliz diplomat Block’dan Hindistan Genel Valisi Hardinge’e gönderilen mektupta, İngiltere’nin Osmanlı yanlısı bir politika başlatması gerektiği, aksi takdirde yeni hareketin Almanlara yönelebileceği ifade edildi. Esasında Londra’da da hâkim olan düşünce bu yöndeydi. Meşrutîyet’in ilanının ardından Makedonya’daki kısmi sükûnet havası, Osmanlı Devleti ile ilişkileri yeniden olumlu bir atmosfere taşımak noktasında İngilizleri umutlandırmış görünüyordu.²⁹ Bu nedendir ki İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey, Avam Kamarası’ndaki ilk resmî açıklamasında Meşrutîyet rejimine duyduğu sempatiyi açıkça ifade etti. Bu olumlu ifadesine rağmen Edward Grey meseleye temkinli yaklaşmakta ve Meşrutîyet’in başarısı için zamana ihtiyaç olduğunu bildirmekteydi.³⁰

Edward Grey’in temkinli sempatisi resmî yazışmalarda da kendini açıkça göstermekteydi. 31 Temmuz 1908’de İstanbul’a yeni atanan İngiltere Büyükelçisi Gerard Lowther’e gönderdiği telgrafta şu sözlerle İngiltere’nin uygulayacağı politikayı özetlemekteydi:

“Türkleri şüphelendirmekten kaçınılmalıyız. Ama eğer kendi işlerini gerçekten iyi yaparlarsa, teşvik ve desteğimizin çok sağlam olacağını anlamalarını sağlamalıyız ve başkalarının dışardan herhangi bir müdahalesini reddedeceğimiz konusunda onları ikna etmeliyiz. (...) Açıktır ki kavgamız Türk milletiyle değil onların da protesto ettikleri eski hükümetlerdir.”³¹

Buna rağmen Grey, eski rejim taraftarlarının Meşrutîyet’i yıkmasından ve İTC hareketinin askerî despotizme dönüşmesinden duyduğu endişeyi de dile getirmekte idi.³² Grey, ayrıca sağlam bir ekonomi politikası izlemeleri konusunda Jön Türklere tavsiyeler vermekte ve finansal destek sözünde bulunmaktaydı. Esasında Grey’in finansal destekle kastettiği şey İngiliz sermayesini Osmanlı topraklarında daha verimli hale getirmektir.³³

Edward Grey’in görüşleriyle uyumlu olarak Meşrutîyet’in ilanının ilk günlerinde İngiltere hükümeti, Jön Türklerin sempatisini kazanmak adına birtakım tedbirler aldı. Hayatları tehlikede olan bazı eski rejim mensuplarının İngilizlere sığınma talepleri

29 Joseph Heller, *British Policy...*, s. 10.

30 BOA, *Yıldız Sadâret Hususi (Y.A.HUS)*, 524/5 (Hariciye Nezaretinden Sadâret makamına gelen 16 Temmuz 1324 tarihli tezkire). Grey’in nutkunun Avrupa basınındaki yankıları için bkz. “Diplomacy and Peace”, *The Times*, 29 July 1908, s. 11.

31 *British Documents on the Origins of the War 1898-1914*, Vol. V: The Near East The Macedonian Problem and the Annexation of Bosnia, ed. G.P. Gooch-Harold Temperley, London, 1928, s. 263.

32 *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 266.

33 *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 266.

reddedildi.³⁴ Ayrıca Edward Grey'in emriyle Sultan II. Abdülhamid'in hafiyе teşkilatının üyelerinin yurt dışına kaçmak üzere İngiliz Sefaretine başvurularının kabul edilmesine karar verildi.³⁵ Diğer taraftan Osmanlı Devleti ise İngiltere'nin sempatisini sürekliliğe getirmek adına diplomatik kanalları canlı tutmaya gayret etti. İngiltere Dışişleri Bakan yardımcısı ile görüşen Londra'daki Osmanlı Sefiri, açıkça yeni rejimin İngiltere'ye duyduğu sempatiyi ifade etti. Ayrıca Jön Türk hareketinin liderlerinden Ahmed Rıza Bey de İngiliz Kralı ve Edward Grey'e teşekkür mektubu göndererek ikili ilişkileri pekiştirmeye çalıştı.³⁶

Edward Grey'in tüm bu ılımlı görüşlerinin reel politikadaki karşılığı Makedonya meselesinde kendini gösterdi. Meşrutiyet'in ilanıyla bölgedeki asayişsizliğin bir anda son bulması üzerine Avrupalı devletler müdahale kararını askıya almaya karar vermişlerdi. Özellikle İngiltere hükümeti nezdinde Meşrutiyet rejiminin Makedonya'daki kargaşayı sona erdireceğine dair bir görüş hâkimdi.³⁷ Esasında Edward Grey, Meşrutiyet rejiminin tek başına Makedonya'daki durumu düzeltmeye kâfi gelmeyeceğini biliyordu.³⁸ Fakat kamuoyuna yaptığı açıklamada bölgede asayişin kendiliğinden tesis edildiğini belirterek müdahaleye şimdilik gerek kalmadığını ifade etti.³⁹ Çok açık ki Grey, bu mutedil açıklamaları ile Jön Türklerin gönlünü kazanmaya çalışmış ve ayrıca diğer Avrupalı devletlerin bölgeye ani müdahalesini engelleyerek Makedonya'ya yönelik İngiliz planlarını revize etme yoluna gitmişti.

Meşrutiyet'in ilanı münasebetiyle olumlu görüşlerini paylaşan bir diğer devlet adamı Winston Churchill idi. Bu sıralarda İngiltere Ticaret Bakanı olarak görev yapan Churchill, İngiliz madencilere irat ettiği nutkunda Osmanlı'daki yeni gelişmeleri memnuniyetle karşıladığını bildirdi. Ona göre Meşrutiyet rejimi, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki eski husumetleri sona erdirecek ve yeni bir sayfanın açılmasına zemin hazırlayacaktı. Churchill ayrıca parlamenter sistemin İngiliz icadı olduğunu ifade ederek, bu sistemin Osmanlılar tarafından kabulünü İngiliz başarısı olarak görüyordu.⁴⁰

34 İngiliz kayıtlarından yalnızca Arap İzzet Paşa'nın İngilizlere sığınma teklifine sıcak bakıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim İzzet Paşa'nın bir İngiliz gemisiyle Çanakkale Boğazından geçişi esnasında gemi Türk yetkililerce durdurulmak istenmişse de buna müsaade edilmemiştir. Fakat bu olay Osmanlı ile İngiltere arasında herhangi bir krize sebebiyet vermemiştir. *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 249-253.

35 Ümmügülüm Candeğer, *II. Meşrutiyet'in Kabulü...*, s. 419-437.

36 *BOA, HR.SYS*, 1859/1 (Londra Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen 3 Eylül 1908 tarihli telgraf).

37 *BOA, Y.A.HUS*, 523/194 (Hariciye Nezaretinden Sadaret makamına gelen 15 Temmuz 1324 tarihli tezkire).

38 *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 308.

39 "La Turquie Nouvelle", *La Croix*, 29 Juillet 1908, s. 3.

40 *BOA, HR.SYS*, 1858/40 (Londra Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen 17 Temmuz 1908 tarihli tahrirat).

İngiliz devlet adamlarına ve kamuoyu nezdindeki genel olumlu kanaate rağmen Meşrutîyet'in başarısını şüpheyle karşılayanların sayısı da azımsanmayacak ölçüde çoktu. Özellikle Osmanlı topraklarında görev yapan İngiliz diplomatların önemli kısmı açıkça şüphelerini dile getiriyorlardı. Bazı diplomatlar, henüz Meşrutîyet'in ilk günlerinde bu hareketi maaşını alamayan askerlerin kalkışması olarak nitelendirmişlerdi.⁴¹ İstanbul'daki İngiliz diplomatlardan Fitzmaurice, açıkça yeni idarenin Müslüman ve Hıristiyanlar arasında yeni çatışmalara sahne olabileceğinden bahisle, bunun sonucu olarak Türklerin radikal bir hilafet siyasetine sarılabileceklerinden endişe duyuyordu.⁴²

Meşrutîyet'in ilk günlerinde İngiltere'nin İstanbul sefiri olarak tayin edilen Gerard Lowther de benzer endişelere sahipti. Lowther, başından beri Müslümanlarla Hıristiyanların sükûn içinde yaşayabilecekleri bir düzenin tesisini şüpheyle karşılamaktaydı.⁴³ Bununla birlikte İstanbul'a ayak bastığında büyük bir protokol ve halkın sevgi gösterileri ile karşılanması onda geçici bir iyimserlik uyandırmıştı.⁴⁴ Fakat göreve başladıktan bir ay sonra İttihatçılarla ilgili kaygıları ayyuka çıkmaya başladı. Lowther açıkça İttihatçıları milliyetçi çizgiye kaymakla itham etmekle beraber, Osmanlı Devleti'ndeki rejimin askerî diktatörlüğe dönüşme ihtimalinden endişe ediyordu.⁴⁵

Başlangıçta Meşrutîyet rejiminin Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki buzları eriteceği düşünülse de pratikte bu hiçbir zaman böyle olmadı. Osmanlı'daki yeni rejim İngiltere için bir fırsat olduğu kadar aynı zamanda tehditti. Meşrutîyet'e rağmen İngiltere'nin geleneksel Osmanlı politikasına dönmesinin imkânı yoktu. İngiltere, 1907 yılında Osmanlı Devleti'nin tarihi düşmanı Rusya ile ittifak antlaşması imzalayarak açıkça tarafını belli etmişti. Bu durumda İngiltere'nin Osmanlı ile ilişkilerini Rusya'ya gücendirecek ölçüde geliştirmesi beklenemezdi.⁴⁶

Öte taraftan İngiltere, Meşrutîyet'in Mısır ve Hindistan'da uyandıracığı etkiden ciddi manada çekinmekteydi. Özellikle Mısır'da Anayasal hükûmetin tesisine dair beklentilerin dillendirilmesi kaçınılmazdı.⁴⁷ Hindistan'da da Aligarh Okulu'ndan yetişen Müslüman aydınların benzeri taleplerde bulunması an meselesiydi. Bu tehlikenin farkında olan Edward Grey, Osmanlı Meşrutîyet'inin Hindistan ve Mısır üzerindeki

41 *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 250.

42 Bayram Soy, "1908 Jön Türk Devrimi'ne İngiltere'nin Yaklaşımı", s. 143-178.

43 *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 262.

44 "Welcome To the British Ambassador", *The Times*, 31 July 1908, s. 9.

45 Joseph Heller, *British Policy...*, s. 14.

46 Feroz Ahmad, "Great Britain's Relations With The Young Turks 1908-19914", *Middle Eastern Studies*, C. 2, 1966, s. 302-329.

47 "The Egyptian Question", *The Times*, 28 August 1908, s. 5.

muhtemel etkileri konusunda İngiliz diplomatlarını uyarmaktaydı. Grey, 31 Temmuz 1908'de Lowter'e gönderdiği telgrafında Meşrutiyet'in Mısır ve Hindistan'da yol açabileceği tehlikeleri şu ifadelerle dile getirmekteydi:

“Eğer Osmanlı Devleti gerçekten bir anayasa yapar ve onu ayakta tutarak güçlenirse bunun sonuçları hiçbirimizin tahmin edemeyeceği yerlere ulaşır. Bunun Mısır'da etkisi çok büyük olacak ve Hindistan'da da kendini hissettirecektir. Şimdiye kadar Müslüman tebaamızı Osmanlı Devleti'nin istibdatla idare edildiğini söyleyerek dizginleyebildik. Halife tarafından yönetilen Müslümanların durumu ile bizim tarafımızdan yönetilenlerin koşullarını karşılaştırma fırsatı bulan Müslümanlar, genellikle bizim lehimize olan farkı kabul etmeye hazır oldular. Ama şimdi Osmanlı Devleti bir parlamento kurar ve hükümetini güçlendirirse bu durum değişecek, Mısır'da anayasa talebi büyük güç kazanacak ve bu taleplere direnme gücümüz azalacaktır.”⁴⁸

2.3. Ekim Buhramı ve İngiltere

Meşrutiyet'in ilanının Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında oluşturduğu iyi atmosfer oldukça kısa sürdü. 1908'in Ekim ayında Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Bosna'nın Avusturya, Girit'in ise Yunanistan tarafından ilhak edilmesi gibi hadiseler karşısında İngiltere'nin sessiz kalması, İttihatçılar nezdinde tam manasıyla bir hayal kırıklığı meydana getirdi.⁴⁹ Oysa İTC erkânı, Meşrutiyet ilanı ile birlikte İngiltere'nin Osmanlı'yı destekleme politikasına döneceğine dair kuvvetli inanç besliyordu. Öte taraftan İngiltere'nin ise tek gayesi Osmanlı Devleti'ne mevcut statükoyu benimsetmek ve onu Avrupa siyasetinde bir tehlike unsuru olmaktan çıkarmaktı.

İngiliz kamuoyundaki iyimser havaya rağmen İngiltere'nin süreci iyi idare edememesi İTC'yi başka arayışlara sevk etti. Özellikle 31 Mart Vakası'nı takip eden aylarda İTC'nin despotik bir görüntü vermeye başlaması ve Alman politikasına dönüş sinyalleri vermesi İngiltere ile ilişkilerin büyük ölçüde hasar almasına yol açtı. Nitekim 1910 yılına gelindiğinde İngiltere artık Meşrutiyet rejimi ile ilgili beklentilerini büyük ölçüde rafa kaldırmıştı. İngiltere'nin Doğu Departmanı Daimi Müsteşarı Charles Hardinge, İttihatçıların askerî diktatörlüğü benimsediklerini ve Almanlara yanaştıklarını rapor etmekteydi.⁵⁰ Lowther ise 9 Ekim 1910'da Grey'e gönderdiği mektubunda, Jön Türklerin eşitlik ve özgürlük ilkesinden ayrılarak Pan-İslamist bir karaktere büründüklerini söylemekte ve bunun doğurabileceği sonuçlar karşısında hükümetini uyarmaktaydı.⁵¹ Sonuç

48 Feroz Ahmad, “Great Britain's Relations With The Young Turks 1908-1914”, s. 302-329.

49 Joseph Heller, *British Policy...*, s.14.

50 Joseph Heller, *British Policy...*, s. 33-34.

51 *The National Archives (TNA), Foreign Office (FO)*, 424/225 (Asiatic Turkey and Arabia: October to December 1910 [Sir G. Lowther'dan Sir Edward Grey'e], no: 715, 09.10.1910, İstanbul, 20-27).

olarak İngiltere'nin Meşrutîyet rejimine duyduğu sempati oldukça kısa ömürlü oldu ve ilk başlardaki karşılıklı güven ilişkisi bir müddet sonra yerini güvensizliğe bıraktı.

3. Fransa'nın Tavrı

Osmanlı eliti açısından Meşrutîyet'in ilanının Fransa'daki yankıları büyük önem taşımaktaydı. Zira Osmanlı aydını ve eliti öteden beri Fransa'daki hürriyetçi gelişmelerden etkilendiği gibi, İTC de örgütlenmesini büyük ölçüde Paris'te gerçekleştirmişti. Bu açıdan bakıldığında Fransa'nın Osmanlı'da Meşrutî bir rejimi arzuladığı ve desteklediği sonucu çıkarılabilir. Fransa bu tarihlerde Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana tavır takınmaktaydı. Osmanlı topraklarında ciddi yatırımlarının olması ve aynı zamanda bölgedeki Katolik nüfusun hamiliğini üstlenmesi Fransa'nın bu tavrını anlaşılır kılmaktadır. Fakat Fransa'nın Sultan II. Abdülhamid yönetimine şüpheyle baktığı gibi Osmanlı Devleti'nin Almanya ile yakınlaşmasından duyduğu rahatsızlık da ortadaydı. Bu devlet üzerindeki maddî nüfuzunu Almanya'ya kaptırmak istemeyen Fransa'nın Osmanlı'da Sultan II. Abdülhamid'in gücünü sona erdirecek ve kendisiyle uyum içinde çalışacak Meşrutî bir rejimi desteklemesi anlaşılır bir durumdu.⁵²

3.1. Fransız Basınında II. Meşrutîyet

Fransa resmî görüşünün muğlaklığına⁵³ karşın Fransız basınının Meşrutîyet'in ilanını yakından takip ettiği ve bu gelişmeden büyük heyecan duyduğu anlaşılmaktadır. Fakat bütün Batı basınında görülen tereddütler Fransız basınında da kendini göstermiş ve özellikle Sultan II. Abdülhamid'in karşı bir hamleyle yeniden keyfî idareye dönebileceği ihtimalinin altı çizilmiştir. Öte taraftan Meşrutîyet'in başarısını değerlendirmek için zamana ihtiyaç olduğu yorumu Fransız basınında da baskın bir ifade olarak yerini almıştır.⁵⁴

İngiliz basınından farklı olarak Fransız basını, Makedonya'daki isyanın seyrini daha doğru takip etmiş ve bu hareketin Sultan II. Abdülhamid rejimine karşı hürriyetçi bir ayaklanma olduğu yorumunda bulunmuştu. Yine zaman zaman İngiliz basınında yinelenen isyanın maaş alamayan subayların kalkışması olduğu yönündeki iddialar da Fransız basını tarafından tekzip edilmiştir. Sonuç olarak Fransız basını, bu isyanın doğrudan doğruya Meşrutîyet'i ilan etmek üzere girilen bir hareket olduğunu tespit edebilmiştir.⁵⁵

52 Ernest Edmondson Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali...*, s. 161-162.

53 Meşrutîyet'in ilk günlerinde Fransa Dışişleri Bakanlığı, Jön Türklere hayırsever bir sempati gösterilmesi şeklinde görüş paylaşırsa da ilerleyen dönemlerdeki Fransız resmî görüşünü takip etmek güçtür. Fransa arşivlerinde yapılacak detaylı bir çalışmanın bu muğlaklığı gidereceği umulmaktadır.

54 "Opinion in France" *The Times*, 28 July 1908, s. 7.

55 "En Macédoine", *La Croix*, 24 Julliet 1908, s. 1.

Fransa'nın tirajı yüksek yayınlarından biri olan *La Croix* gazetesi sayfalarında Meşrutiyet'in ilanına genişçe yer verdi ve büyük ölçüde sempatik bir tavırla Osmanlı'daki gelişmeleri okuyucularına aktardı. Gazetenin İstanbul muhabirinden aldığı bilgilere göre İstanbul'da ortam bir anda değişmiş, insanlar rejim tarafından gözetlenme korkusu olmaksızın her köşede birbirleriyle rahatça sohbet edebilir hale gelmişlerdi.⁵⁶ Muhabirin aktardığı bilgilere göre İstanbul tanınmaz bir haldeydi. Öncesinde sessiz ve kasvetli olan şehir bir anda sevince bürünmüştü. Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki kavgalar unutulmuştu bu iki unsur da kardeşlikten dem vurmaya başlamışlardı.⁵⁷ İstanbul'daki bu atmosfer *La Temps* gazetesi muhabirinin de dikkatini çekmiş ve Meşrutiyet'in şehirde yol açtığı değişikliği şu ifadelerle gazete idaresine bildirmişti:

*“İki yıl önce geldiğim Türk başkentinin eskiden olduğu gibi korkunç bir rejim altında ezildiğini düşünüyordum. Fakat platformdan iner inmez eski dönemi hatırlayıp korkularımı dile getirdiğimde, bagajımla ilgilenen otel görevlisi bana çok ikna olmuş bir ses tonuyla şöyle dedi: ‘Ah! Hayır efendim, artık özgür olduğumuza göre her şey çok daha hızlı ilerleyecek’. Gerçekten de bir zamanlar valizlerimizi ters çeviren, en küçük kitaba el koyan ve film rulolarına büyük şüphle bakan gümrük memurları, şimdi dalgın bir şekilde ilk çantaya bakıyor ve geri kalanını açmıyordu bile. Türkiye’de kesinlikle bir şeyler değişmişti.”*⁵⁸

La Croix ve *La Temps*'in yanı sıra Fransa'nın önemli gazetelerinden biri olan *Petit Parisien* de Meşrutiyet yanlısı bir tutum sergiledi. *Petit Parisien*'e göre Osmanlı'daki bu hareketi memnuniyetle karşılaması gereken bir ülke varsa o da Fransa idi. Fransa, Osmanlı'da liberal bir yönetimin iş başına gelmesinden son derece memnundu. *Petit Parisien* ayrıca Jön Türklerin düzgün bir program benimsemeleri halinde Fransa'nın Osmanlı'ya içten bir sempati duyacağını ifade etmekteydi.⁵⁹

Fransız basınının en çok memnuniyet duyduğu gelişmelerden biri de İstanbul'da basının ani yükselişiydi. Meşrutiyet'in ilanını müteakip İstanbul'da birbiri ardına yayınlanan gazeteler, Osmanlı'da hürriyetin nişanesi olarak kabul görmüştü. Yine eski rejim tarafından tutuklanan siyasi suçluların serbest bırakılması ve hafiyeliğin kaldırılması gibi meseleler memnuniyetle karşılanırken, Selim Melhame ve Arap İzzet Paşa gibi bazı eski dönemin sevilmeyen isimlerinin ülkeyi terk etmesinden de hoşnutluk duyulmuştu.⁶⁰

56 “La Turquie Devient Parlementaire”, *La Temps*, 26 Juillet 1908, s. 1.

57 “La Turquie Nouvelle”, *La Croix*, 29 Juillet 1908, s. 3.

58 “La Constitution A Constantinople”, *La Temps*, 3 Août 1908, s. 2.

59 “The Attitude of France”, *The Times*, 18 August 1908, s. 3.

60 “La Turquie Nouvelle”, *La Croix*, 30 Juillet 1908, s. 2.

Fransız basınının Meşrutîyet'in ilanı münasebetiyle üzerinde yoğunlaştığı konulardan biri de Makedonya meselesidir. Esasında Avrupa basını Makedonya meselesi ile Meşrutîyet'in ilanı arasında doğrudan bir ilişki kurmuş ve yeni rejimin bölgedeki karşıklığı ne ölçüde sona erdirebileceği üzerinde düşünmüştü. Avrupa'daki genel kanaatle uyumlu olarak Fransız basını da Türklerin yeni idari sistemleri sayesinde dış müdahaleye gerek kalmaksızın Makedonya meselesini çözebileceğine dair olumlu bir görüş ifade etmişti.⁶¹

Fransız basını tarafından İttihatçıların kişiliklerine dair de birtakım çıkarımlar yapılarak İTC mensuplarına övgüler dizildi. Onların anayasayı sağlam temeller üzerine oturtmaya çalıştıkları ifade edildi.⁶² Fransız basınına göre İTC bütün duruma hâkimdi. Bakanlar ve memurların tayininden, polis ve zabitanın hareketine kadar bütün idari mekanizma İTC'nin elindeydi. Hatta cemiyetin gücünden dolayı Sultan II. Abdülhamid dahi kendisini İTC'nin âzası ve reisi olarak takdim etmişti. Talat, Enver, Niyazi ve Cemal Beylerin aksine Fransız basını cemiyet içinde Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'nin gücüne atıfta bulunarak onun Müslüman ahali üzerindeki nüfuzuna dikkat çekmekteydi.⁶³

Meşrutîyet'in ilanı Fransız aydınının da ilgisini çekmiş görünüyordu. Meşhur Fransız tarihçi ve siyasetçi Gabriel Hantaux, Meşrutîyet'in ilanı üzerine bir makale kaleme alarak görüşlerini kamuoyu ile paylaştı. Hantaux'a göre Osmanlı meşrutiyeti Tanzimat ve Islahat fermanları ile 1876 Anayasasının devamından başka bir şey değildi. Bununla birlikte Hantaux, Meşrutîyet'in askerî ve merkezîyetçi bir karaktere sahip olduğunu iddia etmekle birlikte bu yeni hareketin batıcı özelliğine de dikkat çekmekteydi. Ayrıca II. Meşrutîyet'i I. Meşrutîyet'le mukayese eden Hantaux, çarpıcı gözlemlerde bulunmaktaydı. Ona göre, Mithat Paşa zamanındaki Jön Türklerin sayısı az olduğu gibi, deneyimsiz kişilerdi. Fakat aradan geçen otuz yıllık zamanda Jön Türkler kendilerini geliştirmişler ve büyük bir aydın zümre haline gelmişlerdi. Öyle ki Osmanlı Devleti'nin en ücra köşesinde dahi bir Jön Türk'e rastlamak mümkündü. Daha da önemlisi Jön Türklerin en baskın özelliklerinden biri Fransız kültürü ile yetişmiş olmalarıydı. Onların bu vasfı Osmanlı Devleti'nin Fransa ile iyi bir ilişki tesis etmesine zemin hazırlamaktaydı. Yine Hantaux'a göre Meşrutîyet, yerli bir hareketti ve bu vasfından dolayı başarıya ulaşma şansı yüksekti. Bir Asya kavminin Avrupalı demokratik değerleri kendi mizacına uydurarak yeni bir doktrin meydana getirmesi ilk defa görülmüş bir şey değildi.

61 "La Turquie Nouvelle", *La Croix*, 31 Juillet 1908, s. 1.

62 "La Turquie Nouvelle", *La Croix*, 31 Juillet 1908, s. 1.

63 *BOA, Y.E.E.K.P.*, 32/3186 (II. Meşrutîyet'in ilanı üzerine Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin tepkileri ve Jön Türklerin faaliyetlerine dair Avrupa gazetelerinde yer alan bazı haberlerin tercümelemi).

Bunun en bariz örneği yakın zamanda büyük bir modernleşme akımı başlatan Japonya idi. Türkler de tıpkı Japonlar gibi bir uyanış hamlesi başlatarak büyük bir güç haline gelebilirlerdi. Hantaux, bir Jön Türk liderinin “*Padişahı elimizde tutuyoruz, o bizim Mikadomuz olacak*” sözünü bu yargısına örnek olarak göstermekteydi.⁶⁴

Bir diğer Fransız aydını olan M. J. Denais de Patria, dergisinde kaleme aldığı makalesinde Meşrutiyet’in ilanını değerlendirdi. Meşrutiyetin başarısı konusunda o da tıpkı Hanaux gibi düşünüyordu. Denais’e göre Osmanlı Devleti, Sultan III. Selim döneminden beri Batı medeniyeti dairesine geçmek için birtakım reform hareketleri başlatmış ve halk demokrasiyi benimseme noktasında belirli bir idrak seviyesine getirilmişti. Lamartine, Eliéw Reclus ve diğer pek çok Batılı aydının iltifatına mazhar olan Türk milleti, yapabileceğinden daha fazlasını gerçekleştirerek dünyayı şaşırtacaktı. Tıpkı Japonya gibi Osmanlı Devleti de Avrupalı değerleri benimseyecek ve adını güçlü devletler hanesine yazdıracaktı.⁶⁵

Birçok gazetenin Meşrutiyet hakkındaki sempatilerinin aksine, Fransız basını içinde eleştirilerini neşreden gazeteler de mevcuttur. Bu yönüyle Fransız basını tam manasıyla fikir ve söylem birliği içinde değildir. Sözgelimi bir Fransız gazetesi, Jön Türklerin Avrupa’nın kendilerinden taleplerini yerine getirmeye muktedir olmadıklarını iddia ettikten sonra Meşrutiyet’in inandırıcı olmadığını söylemektedir. Buna göre Osmanlı Devleti, mevcut hâliyle gelecek vadetmediği için Avrupa’nın gözetimi altında tutulmalı ve gerektiğinde bu devlete müdahale edilmelidir. Yine bazı gazeteler Meşrutiyet’in ilanını müteakip Diyarbakır ve Musul gibi bölgelerdeki isyanları örnek göstererek yeni rejimin başarısını sorgulama yoluna gitmişlerdir.⁶⁶ Bununla birlikte *La Croix* gibi büyük ölçüde Meşrutiyet’e destek olan gazetelerin de zaman zaman sütunlarında bazı eleştiri yazılarına yer verdiği görülmektedir. Muhtemelen bir Türk aydını tarafından kaleme alınan 11 Ağustos 1908 tarihli bir köşe yazısında İTC yönetimi ağır şekilde eleştirilmektedir. Yazara göre Meşrutiyet’in ilanı muğlak bir gelişme olarak kalmıştır. Halk ve entelektüel sınıf devletin nereye gideceğinden habersiz, endişe verici bir ruh hali içindedir. Ortada resmen bir hükümetin olmaması bu belirsizliği daha da çekilmez hale getirmektedir. İTC erkânı ve memuru ne yapacağından habersiz, sadece halkın kendilerine gösterdiği teveccühle ilgilenmektedir. Dahası İTC’nin gelecek için herhangi bir plan ve programı bulunmamaktadır.⁶⁷

64 “La Réforme Turquie”, *La Croix*, 22 Août 1908, s. 3.

65 “La Vraie Turquie”, *La Croix*, 27 Août 1908, s. 4.

66 *BOA, YEEKP*, 32/3186 (II. Meşrutiyet’in ilanı üzerine Osmanlı Devleti’ndeki gayrimüslimlerin tepkileri ve Jön Türklerin faaliyetlerine dair Avrupa gazetelerinde yer alan bazı haberlerin tercümeleleri).

67 “L’ère Constitutionnelle”, *La Croix*, 11 Août 1908, s. 3.

Bunların yanı sıra bazı gazeteler ise Meşrutîyet'in ilanına sempati duymakla birlikte Osmanlı'daki bu harekete temkinle yaklaşmışlardır. Sözelimi Paris'te neşredilen *Journal des Debats*, İran Meşrutîyetinin başarısızlığını örnek göstererek Müslüman ülkelerde anayasa ve parlamentonun tesisinin zaman alabileceğini bildirmiştir. *La Temps* gazetesi ise Meşrutîyet'in başarılı olması durumunda "Doğu Sorunu" nun yeni bir boyut kazanacağını ve bunun Makedonya reformu üzerinde büyük bir etki yapacağını ifade etmektedir.⁶⁸

3.2. Fransız Basınında Ekim Buhranı

1908 Ekim buhranı Fransız basını için âdeta bir sınav niteliğindedir. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan ettiği, Bosna ve Girit'in ise Avrupalı devletler tarafından ilhak edildiği bu olaylar zincirine karşı Fransız basınının tavrı merak konusu idi. Meşrutîyet'in ilanını hararetle destekleyen Fransız basınının bu olaylar karşısında da Osmanlı sempatisini devam ettirmesi umuluyordu. Fakat umulduğu gibi olmadı. Fransız basını bir anda Meşrutîyet'e verdiği desteği bir kenara iterek Ekim buhranında açıkça Avrupalı devletlerden yana bir tavır benimsedi. Son zamanlarda Osmanlı'yı destekleyen *La Croix* gazetesi dahi Girit'in ilhaki karşısında Yunanistan'ın haklılığına vurgu yaptı. Bosna'nın ilhakını ise herhangi bir yoruma yer vermeksizin sıradan bir olay gibi okuyucularına aktardı.⁶⁹ Yine aynı gazete Bulgaristan'ın bağımsızlığından yana bir tavır sergileyerek Osmanlı Ordusu'nun müdahaleye hazır olmadığı yönünde propandada bulundu.⁷⁰ Diğer Fransız gazeteleri de benzeri bir tutum sergileyerek Bulgaristan'ın yanında yer aldılar. *La Croix*'dan farklı olarak bazı gazeteler Osmanlı Ordusu'nun Bulgaristan'a müdahale edeceğine dair yorumlarda bulundular.⁷¹ Sonuç olarak Fransız basının Osmanlı ve Meşrutîyet sempatisi, tıpkı İngiltere örneğinde olduğu gibi katı gerçekler karşısında buharlaşıp yok oldu. Ekim buhranı Avrupa'nın Jön Türklere sempatisinin sonu ve Osmanlı-Avrupa bozuşmasının başlangıcını teşkil etmekteydi.

4. Amerika Birleşik Devletleri'nin Tavrı

Osmanlı Devleti açısından Meşrutîyet'in ilanının ABD'deki yankıları Avrupa'daki etkilerine göre ikinci derecede önemli bir gelişmeydi. Zira ABD uzak bir coğrafyada bulunuyordu ve Osmanlı Devleti ile ilişkileri oldukça sınırlı düzeydeydi. Bununla

68 Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi-Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)*, TTK Basımevi, Ankara, 1996, s. 86-87.

69 "Le Calme de la Turquie", *La Croix*, 9 Octobre 1908, s. 2.

70 "Une Note Bulgare", *La Croix*, 11 Octobre 1908, s. 2.

71 *BOA, Y.E.E.K.P.* 32/3186 (II. Meşrutîyet'in ilanı üzerine Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin tepkileri ve Jön Türklerin faaliyetlerine dair Avrupa gazetelerinde yer alan bazı haberlerin tercümelemi).

birlikte bu tarihlerden itibaren küresel güç olma yolunda önemli adımlar atan ABD, Osmanlı Devleti'ndeki misyonerlik faaliyetlerine ciddi bir önem atfetmekteydi ve tıpkı Avrupalı devletler gibi Osmanlı hükûmetinden birtakım imtiyazlar koparmanın derdindeydi. Bu amaçla ABD Başkanı Theodore Roosevelt, Osmanlı hükûmetinden Amerikan vatandaşlarına ve kurumlarına Avrupalılara ve diğer Avrupa kurumlarına davrandıkları gibi davranmalarını talep etti. Bunun karşılığında Roosevelt, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmamama taahhüdünde bulundu. Meşrutiyet'in ilanı öncesinde iki devlet arasındaki ilişkiler oldukça samimi bir çizgide ilerlemekteydi. Sultan II. Abdülhamid ile Başkan Roosevelt'in karşılıklı hediyeleşmeleri ise ilişkileri güçlendiren unsurlardan biriydi.⁷²

4.1. ABD Basınında II. Meşrutiyet

İkili ilişkilerin sınırlı düzeyde olmasına rağmen Meşrutiyet'in ilanı ABD'de ilgiyle karşılandı. Devlet adamlarının yanı sıra Amerikan basını da süreci yakından takip ederek kamuoyunu gelişmelerden haberdar etti. Fakat Amerikan basınının konuya yaklaşımını büyük ölçüde ciddiyetten uzaktı ve Osmanlı'daki gelişmeler daha çok magazinsel bir üslupla okuyuculara aktarılmaktaydı. Avrupa menşeli ajanslardan bilgi alan Amerikan basını, bu bilgilere tuhaf kabul edilebilecek bazı yorumlar katmaktaydı. Ayrıca ilginç bir şekilde Amerika'da yaşayan Türk devlet görevlilerinin yaşantıları ve dünya görüşleri üzerinden Osmanlı'da meydana gelen hürriyetçi gelişme açıklanmaya çalışılmaktaydı.

Makedonya'daki isyanın ilk günlerinden itibaren Amerika basını gelişmeleri takip etti. İsyana ilgili bilgiler Avrupa'daki haberler ile büyük ölçüde paralellik arz etmekteydi.⁷³ İttihatçıların Meşrutiyet taleplerini görmezden gelen Amerika basını, tıpkı İngiliz basını gibi isyanın maaşlarını alamayan subayların adi bir kalkışması olduğu yönünde görüş bildirmekteydi.⁷⁴ Fakat Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra Amerika basınının dili bir anda değişti. İsyancıların gerçek amaçlarının Meşrutiyet'i ilan etmek olduğu anlaşıldığından dolayı ilerleyen günlerdeki yorumlar bu temel üzerine yapılmaya başlandı. ABD'nin tirajı yüksek gazetelerinden *The Washington Times*, 26 Temmuz 1908 tarihli sayısında İstanbul'daki gelişmeleri aktararak bu hareketi Osmanlı despotizminin ölümü olarak niteledi. Gazeteye göre Osmanlı Devleti yıllardır yaşadığı kaostan bir günde çıkmış ve âdeta yeni bir ulus inşa edilmişti. Bu yeni dönemin mimarı olan İttihatçılar, Sultan II. Abdülhamid'e karşı güçlü bir konum elde etmişlerdi. Yine gazetenin

72 Yousef Omar, "USA Diplomacy Towards the Counter-Revolution and Sultan Abdul Hamid II's Dethronement (1909)", *History Studies*, C. 13, S. 2, 2021, s. 423-448.

73 "The Monastir Uprising", *New-York Tribune*, 24 July 1908, s. 3.

74 Cemal Güven, "II. Meşrutiyet'in İlanının Amerikan Basınına Yansımaları", *Tarihin Peşinde*, C. 1, 2009, s. 37-49.

yorumuna göre Sultan II. Abdülhamid, ihanete uğrama ve suikast korkusu içinde yaşamaktaydı.⁷⁵

The Washington Herald gazetesi ise Meşrutîyetle Türklerin özgürlüklerine kavuştuklarını ifade etmekle birlikte, meseleye daha temkinli bir şekilde yaklaşmakta ve Anayasanın mutlak bir barış getirmekten uzak olduğunu belirtmekteydi. Genel af meselesine de temas eden gazete, Sultan II. Abdülhamid'in İTC tarafından af kanunu çıkarılmaya zorlandığı yorumunda bulunmaktaydı.⁷⁶

Amerika basını, Meşrutîyet'in başarısı ve desteklenmesi noktasında fikir birliği içinde değildi. Hareketin icra şekli ve sonuçlarıyla ilgili farklı yorumlar mevcuttu. Sözgelimi *New-York Tribune* gazetesi Meşrutîyet'in başarısını şüpheyle karşılamaktaydı. İran Meşrutîyetinin başarısızlığını örnek gösteren gazete, Osmanlı'da da meşrutî hareketin aynı akıbete uğrayabileceğini ifade etmekteydi. Gazeteye göre despotik yönetime alışmış bir ülkede Mithat Paşa'nın "paslı mekanizmasını" devreye sokmak tehlikeli bir işti ve Türk "komedyası" kolaylıkla bir Avrupa draması haline gelebilirdi. Zira Avrupa, Osmanlı Devleti'nin çöküşüne hazır değildi.⁷⁷

Esasında Amerika basınının yorumları büyük ölçüde ciddiye alınacak cinsten değildi. Nitekim çoğu zaman Osmanlı Devleti ve Meşrutîyetle ilgili yalan haberler kamuoyuna sürülmekte ve magazinsel öğeler ön plana çıkarılmakta idi. Sözgelimi *The Washington Times*, 5 Ağustos tarihli sayısında Sultan II. Abdülhamid'e suikast yapıldığına dair bir habere yer verdi. Buna göre Sultan II. Abdülhamid, Yıldız Sarayında üst düzey bir İttihatçı tarafından göğsünden bıçaklanmış, fakat kalın manto giydiği için yara almadan kurtulmuştu.⁷⁸ *New-York Tribune*'de yayınlanan başka bir haberde ise Sultan II. Abdülhamid'in İTC'nin baskısıyla kardeşi Mehmed Reşad lehine tahttan feragat edeceği iddia edilmekteydi.⁷⁹ İlginç bir şekilde Amerikan basınındaki yalan haberler genellikle Sultan II. Abdülhamid'i hedef almaktaydı. *The Washington Times* da bu asparagas fuyasına uyararak Sultan II. Abdülhamid'in İTC'nin baskılarına dayanamayarak ülkeyi terk etmeye karar verdiğine dair bir habere yer verdi. İddiaya göre Üsküdar açıklarında gizemli bir yata birkaç gündür Sultan'ın altınları ve değerli eşyaları yükleniyordu.⁸⁰ Yine *The Washington Times*, İTC'nin Sultan II. Abdülhamid'in şahsi servetini talep

75 "Grany to Turkey Makes New Nation", *The Washington Times*, 26 July 1908, s. 3.

76 "Liberty for Turkish", *The Washington Herald*, 25 July 1908, s. 4.

77 "The Sultan's Coup; A Comedy in Statecraft", *New-York Tribune*, 26 July 1908, s. 4.

78 "Sultan is Stabbed By Palace Official", *The Washington Times*, 5 August 1908, s. 1.

79 "Turkey's Indemnity", *New-York Tribune*, 12 October 1908, s. 4.

80 "Sultan to Flee, is Credited Rumor", *The Washington Times*, 10 August 1908, s. 3.

ettiğine dair bir bilgiye yer vererek yalan haberler zincirini uzatmaktaydı.⁸¹ *The Washington Herald* gazetesi ise yalan haber işinde daha da ileri giderek, İTC'nin padişaha sadece bir eş alması ve haremdeki diğer kadınları serbest bırakması için baskı yaptığına dair absürt kabul edilebilecek bir haberi okuyucularına sundu.⁸²

Meşrutiyet'i Osmanlı'daki sosyal değişimler üzerinden okumaya çalışan Amerika basınının gündeme getirdiği konulardan biri de tesettür meselesi idi. Osmanlı'daki yeni rejimin Türk kadınına başörtüsünü açma serbestliği verip vermeyeceği uzun uzadıya Amerika basınında tartışıldı. İlginç bir şekilde bu mesele Osmanlı'daki özgürlüğün ölçütü olarak kabul gördü.⁸³ İlerleyen günlerde bu konu yeniden gündeme geldi. *The Washington Times* gazetesinde yer alan “*Türk kadını imanını terk ediyor*” başlıklı bir makalede Amerika'daki bazı Türk yetkililerin eşleri üzerinden Türk kadınının sosyal değişimi izah edilmeye çalışıldı. Makaleye göre Osmanlı Devleti'nin eski *Washington* Sefiri Mehmed Ali Bey'in eşi klasik bir Türk kadınıydı. Birçok Müslüman kadını gibi peçe takan bu kadın, Amerika'da kaldığı süre boyunca münzevi bir hayat yaşamış ve sosyal hayatın içinde pek az yer almıştı. Bu haliyle Mehmed Ali Bey'in eşi tipik bir şarklı kadın imajı çiziyordu. Türk Sefaretinin birinci kâtipliğine atanan Sıtkı Bey'in eşi ise tamamen farklıydı. Gazetenin yazdığına göre “o da bir Türk kadını olmasına rağmen Meşrutiyet'ten sonra türbanı bir kenara atmış ve hatta Hıristiyanlığı benimseyerek Amerika'nın sosyal yaşantısı içinde kendine yer edinmeye çalışmıştı”. Makaleye göre “bu haliyle Sıtkı Bey'in eşi Jön Türkler tarafından temsil edilen hayat tarzına tam manasıyla intibak etmiş görünüyordu”.⁸⁴ Esasında Amerika basını tarafından ileri sürülen bu bilgilerin doğruluğu tartışma konusu olduğu gibi, temel gayenin sansasyonel yorumlarla okuyucunun dikkatini çekmeye çalışmak olduğu anlaşılmaktadır.

Amerika basınının Meşrutiyet'in ilanı dolayısıyla üzerinde durduğu meselelerden biri de Osmanlı Devleti'nin Amerika'daki temsil şekli idi. ABD uzun zamandır Osmanlı Devleti ile daha yakın ilişkiler kurmak ve Avrupalı devletlere verilen ekonomik imtiyazlardan yararlanmak adına İstanbul'daki temsilciliğini büyükelçilik statüsüne çıkarmak istiyordu. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin de Washington'daki temsilciliğinin bu statüye yükseltilmesini umuyordu. 1907 yılında Mehmed Ali Bey'in ortaelçi sıfatıyla Washington Sefaretine atanması ABD'yi bu konuda umutlandırdı. Fakat Meşrutiyet'in

81 “Half Sultan's Wealth Demanded for Country”, *The Washington Times*, 12 August 1908, s. 6.

82 “Turkish Widows”, *The Washington Herald*, 9 August 1908, s. 4.

83 “Turkish Envoy's Doubt If Women Go Unveiled”, *The Washington Times*, 26 July 1908, s. 1.

84 “Turkish Women Deserts Faith”, *The Washington Times*, 14 August 1908, s. 7.

ilanıyla birlikte Mehmed Ali Bey'in ABD'deki görevi tartışma konusu haline geldi.⁸⁵ Mehmed Ali Bey, Sultan II. Abdülhamid'in meşhur bürokratlarından Arap İzzet Paşa'nın oğluydu ve bu hâliyle eski rejimin temsilci olarak algılanıyordu. İzzet Paşa'nın Meşrutiyet'in ardından yurt dışına kaçması Mehmed Ali Bey'in de ABD'deki resmî görevini tartışma konusu haline getirdi. Nitekim bir müddet sonra Mehmed Ali Bey, İTC yönetimi tarafından görevinden azledildi.⁸⁶ Bu hadise Amerika basınında büyük yankı uyandırdı ve Mehmed Ali Bey hakkında deyim yerindeyse karalama kampanyası başlatıldı.⁸⁷

İlerleyen günlerde Mehmed Ali Bey ile ilgili haberler birbiri ardına Amerika basınında yer almaya başladı. İttihatçılar tarafından Mehmed Ali Bey'e suikast yapılacağı iddia edildi. Bu habere göre Mehmed Ali Bey korku içinde Kalvert caddesindeki evinde saklanmakta ve sivil polis tarafından evi korunmaktaydı.⁸⁸ Ayrıca Amerika basını tarafından firari İzzet Paşa'nın oğlunun yanına iltica edeceği belirtilerek, bu durumdan duyulan rahatsızlık ifade edildi.⁸⁹ Mehmed Ali Bey'in ABD'yi terk etmesinden sonra dahi onunla ilgili haberler basında yer almaya devam etti. Bu haberlerin birinde Mehmed Ali Bey'in birçok kişiyi dolandırdığı ve faturalarını dahi ödemediği ülkeden ayrıldığı iddiası yer almaktaydı. Dahası Türk sefaretine ait ödeneği de çaldığı ima edilmekteydi.⁹⁰ Fakat daha sonra bu haber tekzip edildi.⁹¹

Muhtemelen Mehmed Ali Bey ile ilgili bu olumsuz haberlerin kaynağı Osmanlı Devleti'nin New York temsilcisi Münci Bey idi. Mehmed Ali Bey'in aksine Münci Bey sıkı bir ittihatçıydı. New York'taki Türkleri Mehmed Ali Bey hakkında kışkırtmak adına ciddi mesai sarf eden Münci Bey, onun ülkeyi terk etmesinden sonra geçici olarak Osmanlı sefaretine vekâlet etmeye başladı.⁹² Münci Bey, Amerika basını tarafından Osmanlı'daki yeni rejimin temsilcisi olarak görülüyordu ve Mehmed Ali Bey'e kıyasla hürriyetçi karakterine atıf yapılıyordu.⁹³ Münci Bey zaman zaman Amerika basınına

85 Zeynep Bostan, *Modern Osmanlı Hariciyesinin İnşası ve II. Abdülhamid Döneminde Diplomasi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. 157-158.

86 Mehmed Ali Bey Suriye kökenli olduğundan dolayı onun azledilmesi Amerika'daki Suriye lobisi tarafından tepkiyle karşılandı. Bkz. "Ali Bey's Enemies Work for His Fall", *The Washington Times*, 11 August 1908, s. 1; Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 253-254.

87 "Turkish Minister May be Recalled", *The Washington Times*, 5 August 1908, s. 1.

88 "Mehmed Ali Bey Asks for Guard", *The Washington Herald*, 14 August 1908, s. 1.

89 "Fugitive Pasha Not in Washington", *The Washington Times*, 19 August 1908, s. 6.

90 "Mehmed Ali Bey Escapes Arrest", *The Washington Herald*, 26 August 1908, s. 1.

91 "Ali Bey Paid Bills", *The Washington Herald*, 27 August 1908, s. 1.

92 Aykut Kansu, *1908 Devrimi...*, s. 195.

93 "Turkish Minister Gets His Recall", *The Washington Herald*, 12 August 1908, s. 1.

verdiği demeçlerle Osmanlı'daki yeni rejim hakkında Amerika'da kamuoyu oluşturmaya çalıştı. Sultan II. Abdülhamid'i şiddetle eleştiren Münici Bey, onu despot ve makya-velist olmakla suçladı. Yıllardır yabancılara satılan sanayinin, tarımın ve diğer üretim araçlarının Meşrutiyet sayesinde yeniden Türk milletine iade edileceğini ifade etti. Yine Münici Bey'e göre yeni rejim dinî ayrımcılığı ortadan kaldıracak ve bütün cemaatler Osmanlı ülkesinde barış içinde yaşayacaklardı. Ayrıca Osmanlı Devleti, Batı ile uyum içinde olacağından Avrupalı devletlerin müdahalesinden kurtulacaktı.⁹⁴

4.2. ABD'li Siyasetçilerin II. Meşrutiyet Hakkındaki Görüşleri

Basının yanı sıra Amerikalı devlet adamları da Meşrutiyet'in ilanını ilgiyle takip ettiler. 25 Temmuz 1908'de ABD'nin İstanbul Büyükelçisi Leishman, Dışişleri Bakanlığını Osmanlı'daki gelişmelerden haberdar etti.⁹⁵ İstanbul'daki durumu yakından takip eden Leishman, Meşrutiyet'in kansız bir şekilde gerçekleşmesine vurgu yapmakta ve halkın Sultan II. Abdülhamid yönetiminden duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmekteydi. Leishman ayrıca ileride anayasal hükümet ile Sultan arasında ortaya çıkacak çatışma hakkında hükümetini uyarmaktaydı. Leishman'ın ihtiyatlı yaklaşımına karşı ABD'nin resmî politikası Meşrutiyet'i desteklemek yönündeydi. ABD Başkanı Roosevelt, açıkça meşrutî yönetimi desteklediğini ifade ederek, yeni idarenin Osmanlı'da kalıcı barışı sağlamaya yardımcı olacağı yönündeki temennisini dile getirdi.⁹⁶ Roosevelt ayrıca Leishman vasıtasıyla Meşrutiyetin ilanından dolayı Sultan II. Abdülhamid'i tebrik etti.⁹⁷ Fakat görünürdeki bu desteğe rağmen ABD, Bulgaristan'ın bağımsızlığı ile Girit ve Bosna'nın ilhakı gibi meseleler karşısında Osmanlı Devleti'ni desteklemekten geri durdu.⁹⁸

94 Mundji Bey, "The Regenerated Ottoman Empire", *The North Amerikan Review*, C. 188, 1908, s. 395-403. Münici Bey, Osmanlı Devleti'nin Batı ve ABD ile ilişkilerine son derece önem vermekteydi. Özellikle II. Abdülhamid döneminde gerginleşen Türk-İngiliz ilişkilerinin yeniden canlanmasını umut ediyor ve ayrıca Fransa'nın da Osmanlı açısından önemine temas ediyordu. Münici Bey, Almanya hakkında ise daha farklı bir düşünceye sahipti. Muhtemelen II. Abdülhamid ile II. Wilhelm arasındaki yakınlaşmadan dolayı Almanya'ya mesafeli idi. Bu sebeplerdir ki *Boston Herald* gazetesine verdiği bir demeçte Alman hükümeti hakkına bazı eleştirilerde bulundu. Bu demeç Hariciye Nezareti tarafından endişe ile karşılandı ve Münici Bey, Almanya hakkında neşriyatta bulunmaktan men edildi. İTC hükümeti her ne kadar İngiliz yakınlaşmasına önem verse de Almanya'yı gücendirmek istemiyordu. Münici Bey derhal savunmasını yazarak Hariciye Nezareti'ne gönderdi ve Amerika basınının konuyu kapsamından saptırdığını iddia etti. Ona göre Amerika basını, Avrupa basınından farklı olarak yalan haberleriyle ön plana çıkmaktaydı ve bu nedenden dolayı Amerika basınının haberlerine ihtiyatla yaklaşılmalıydı. Bkz. *BOA, HR.SYS, 67/42* (M-30.08.1908); *BOA, Hariciye Nezâreti Tahrirât-ı Hariciye Odası (HR.TH)*, 367/99 (M.14.09.1908). Münici Bey'in kısa vekâletinin ardından Washington Sefaretine Hüseyin Kâzım Bey tayin edildi. "Report That the Sultan Will Send Hussein Kiazim Bey to Washington", *New-York Tribune*, 15 August 1908, s. 2; Aykut Kansu, *1908 Devrimi...*, s. 195.

95 "The Sultan's Coup; A Comedy in Statecraft", *New-York Tribune*, 26 July 1908, s. 4.

96 Yousef Omar, *USA Diplomacy Towards The Counter-Revolution...*, s. 423-448.

97 "Mr. Roosevelt Sends Congratulations on Constitution", *New-York Tribune*, 4 August 1908, s. 3.

98 "Think War Clouds Will Be Scattered", *New-York Tribune*, 9 October 1908, s. 1.

5. Almanya'nın Tavrı

II. Meşrutîyet öncesinde Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da ilişkilerinin tek iyi olduğu devlet Almanya idi. Kayzer II. Wilhelm'in 1888 ve 1898'de Osmanlı'ya yaptığı ziyaretler neticesinde ikili ilişkiler zirveye ulaşmış ve âdeta bir ittifak halini almıştı. Bu iki tarafın da faydalandığı bir ittifaktı. Osmanlı Devleti'nin Almanya'yı arkasına alarak diğer Batılı devletlere karşı denge siyaseti izlemesine karşılık Almanya da gün geçtikçe Osmanlı toprakları üzerindeki mâli nüfuzunu arttırmaktaydı. Diğer taraftan Almanya'nın Osmanlı ordusu üzerinde ciddi bir etkisi söz konusu idi. Birçok Osmanlı subayı Almanya'da yetişmiş ve Alman askerî sistemini benimsemişti. Dolayısıyla Almanya'nın Sultan II. Abdülhamid'in otoritesini kısıtlayacak ve en büyük rakibi İngiltere ile ittifak tesis etmeye çalışacak bir idareden rahatsızlık duyacağı açıktır. Bu itibarla Almanya'nın Meşrutîyet'in ilanından memnun olmadığı söylenebilir.⁹⁹ Fakat Almanlar resmî açıklamalarında, siyasetin doğası gereği bu memnuniyetsizliklerini ifade etmekten kaçınmışlar ve hatta Meşrutîyet'i destekler bir dil kullanmışlardır.

5.1. Alman Basınında II. Meşrutîyet

Necmettin Alkan'ın aktardığı bilgilere göre Alman basını Meşrutîyet'in ilanı konusunda fikir birliği içinde değildi. Gerek Makedonya'da başlayan isyanın mahiyeti gerekse Meşrutîyet'in ilanı akabindeki gelişmeler üzerinde farklı yorumlar mevcuttu. Sözelimi *Frankfurter* gazetesi muhabiri Selanik'teki gösterileri çocukça nitelendirmekte idi. Fakat yine de Meşrutîyet'in kansız bir şekilde gerçekleştirilmesini takdir etmekteydi.¹⁰⁰ Başlangıçtaki bu ihtiyatlı yaklaşımına rağmen *Frankfurter* gazetesinin ileriki sayılarında Meşrutîyet'e tam destek verdiği görülmektedir. Meşrutîyet'i bütün Doğu halkları açısından değerlendiren gazete, Osmanlı, Rusya ve İran'daki müstebit hükümdarlara rağmen Meşrutîyet'in Doğu halkları tarafından benimsendiğini yazmaktadır. Fakat gazete, Osmanlı özelinde bazı tehlikelerin altını çizerek Meşrutîyet taraftarlarını uyarmaktaydı. Buna göre Sultan II. Abdülhamid'in fikren Meşrutîyet'e taraftar olması düşünülemezdi ve ilk fırsatta otoriter yönetime geçmenin yollarını arayacağı muhakkaktı. Bu nedenden dolayı Osmanlı parlamentosu ipleri sıkı tutup Sultan'ın bu teşebbüsüne mânî olmalıydı. Gazete ayrıca İTC erkânına da bazı uyarılarda bulunmakta idi. Özellikle farklı etnik unsurların parlamentoya seçilmesi esnasındaki bazı menfi yaklaşımları hatırlatan gazete, bütün etnik ve dinî gruplar arasında tam bir eşitlik olması

99 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi...*, C. 1, Kısım 2, s. 96.

100 Necmettin Alkan, *Mutlakıyetten Meşrutîyete II. Abdülhamid ve Jöntürkler*, Selis Kitaplar, İstanbul 2009, s. 273; Necmettin Alkan, "Osmanlı-Alman Münasebetlerinde Kırılma Noktası: 1908 Jön Türk İhtilali ve Alman Matbuatı", *Yüzüncü Yılında İkinci Meşrutîyet*, IRCIA, 2008, s. 17-42.

durumunda parlamentonun yaşayabileceğini ifade etmekteydi. Jön Türkleri “millî bir kibre” bürünmekle suçlayan gazete bu tutumun Osmanlı’nın bütünlüğüne zarar vereceğini belirtmekteydi.¹⁰¹

Köln gazetesi ise Meşrutiyet’in Almanya için olumsuz sonuçlanabileceği hakkında bazı fikirlere yer vermekteydi. Buna göre Meşrutiyet, ülke genelinde maddi iyileşmeyi teşvik edecek ve bunun sonucu olarak Batılı güçler Osmanlı toprakları üzerinde Almanya’nın nüfuzuna benzer bir mevki elde edeceklerdi.¹⁰² Yine bazı Alman gazeteleri Jön Türklerin başarısı konusunda şüphelerini dile getirerek İran Meşrutiyetinin akıbetini örnek olarak göstermekteydiler.¹⁰³ Meseleye farklı bir gözle yaklaşan *Berliner Tageblatt* gazetesi ise Meşrutiyet’in ilanının Jön Türk muhalefetini ve Makedonya’ya Batı müdahalesini engellemek için Sultan II. Abdülhamid ve Sait Paşa tarafından ustaca kurgulandığını yazmaktaydı.¹⁰⁴

Alman basını içinde özellikle *Vorwärts* gazetesi, Meşrutiyet ve Jön Türkler aleyhindeki tutumuyla ön plana çıkmaktaydı. Gazeteye göre Meşrutiyet tamamen halk desteğinden mahrumdu ve İTC kesinlikle demokrat bir görüntü arz etmiyordu. Dahası İTC yüksek sınıfların partisi olduğundan onun başlattığı hareketten büyük bir devrim beklenmezdi. *Sozialistische Monatshefte* dergisinde bir makale kaleme alan Janko Sakasow ise *Vorwärts*’in görüşlerinin aksine Jön Türk ihtilalinin bir orta sınıf hareketi olduğunu ve Şark’taki saray ihtilallerinden çok, Avrupa’daki devrimlere benzediğini söylemekteydi. İttihatçıları orta sınıf ideologları olarak tanımlayan Sakasow, Meşrutî yönetim sayesinde Osmanlı Devleti’nin “Şark Sorunu”nu çözeceğine inanıyordu. *Preussische Jahrbücher*’de yayınlanan bir makalede ise Jön Türkler ile gayrimüslim Osmanlı tebaası arasında yapılan ittifaka temas edilerek Jön Türklerin Meşrutiyet’in eşitlik ilkesini terk etmeleri halinde, bu ittifakın sona ereceği ve dolayısıyla iç kavganın başlayacağı ifade edilmekteydi.¹⁰⁵

Alman basınının önemli yayın organlarından biri olan *Reichpost* gazetesi olumlu bir kanaat ileri sürerek, Meşrutiyet’in Makedonya üzerindeki İngiliz-Rus planlarını suya düşürdüğünü iddia etmekteydi. Aynı gazeteye göre Sultan II. Abdülhamid’i rahatlıkla kontrol edebilen Batılı devletler, Osmanlı meclisini kolaylıkla etkileri altına

101 *BOA, Y.EE.KP*, 32/3186 (II. Meşrutiyet’in ilanı üzerine Osmanlı Devleti’ndeki gayrimüslimlerin tepkileri ve Jön Türklerin faaliyetlerine dair Avrupa gazetelerinde yer alan bazı haberlerin tercümelere).

102 *Köln* gazetesinden naklen “The Grand Vizier and Germany”, *The Times*, 11 August 1908, s. 5.

103 Alman basınından naklen “Germany Opinion”, *The Times*, 25 July 1908, s. 7.

104 *Berliner Tageblatt* gazetesinden naklen “Les Changements Politiques A Constantinople”, *La Temps*, 26 Julliet 1908.

105 Necmettin Alkan, *Selanik’in Yükselişi Jön Türkler Abdülhamid’e Karşı 1908 İhtilali*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 312-323.

alamayacaklardı. Alman basınının üzerinde durduğu meselelerden biri de Meşrutîyet’le birlikte Almanya’nın Osmanlı üzerindeki etkisinin kaybolacağı söylentisi idi. Avrupa basını tarafından sıklıkla ifade edilen bu yorum, *Kölnische* gazetesi tarafından şiddetle tekdiz edildi. İlgili gazete Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki münasebette kazanan tarafın Osmanlı olduğunu ifade ederek yeni yönetimin Alman dostluğunu devam ettireceğini vurguladı.¹⁰⁶ Yarı resmî Alman gazetesi *Nord Zeitung* ise diğer basın kuruluşlarından farklı olarak daha ılımlı ve dikkatli ifadelerle Meşrutîyet’in ilanını değerlendirmekteydi. Gazeteye göre Osmanlı’daki koşulların ilerici ve hürriyetçi bir çizgide ilerlemesini Almanya kadar içtenlikle isteyen başka bir devlet yoktu. Gazete ayrıca Osmanlı Devleti’nin Meşrutî rejim sayesinde büyük güçler arasına girmesini temenni ederek, bu sayede Balkanlarda ve Anadolu’da barışın sağlanacağını ifade etmekteydi.¹⁰⁷

5.2. Alman Siyasetçilerin II. Meşrutîyet Hakkındaki Görüşleri

Alman basın yorumunun yanı sıra asıl merak edilen konu resmî Alman görüşüydü. İngilizlere göre Meşrutîyet, her ne kadar Osmanlı toprakları üzerindeki Alman nüfuzunu tehlikeye soksa da Almanya’nın bu hareketten umduğu birtakım menfaatler vardı. Buna göre Kayzer II. Wilhelm, Meşrutîyet’in İngilizlerin sömürgesindeki Müslüman halkları aynı talep için harekete geçireceğini ve bu durumun İngiltere’yi zora sokacağını umuyordu.¹⁰⁸ İslam dünyasında böylesine bir hareketin gerçekleşmesi gerçekten de İngiltere’yi sıkıntıya sokabilir ve bu durum Almanya’nın işine yarayabilirdi. Fakat bu ihtimal tek başına Almanya’nın Meşrutîyet’ten menfaat elde etmesi için yeterli değildi. Önceden de ifade edildiği gibi Almanya, Meşrutîyetle idare edilen bir Osmanlı’dan menfaatten çok zarar görebilirdi.

Almanya açıkça Jön Türklerin iş başına gelmesini istemiyordu. Zira Sultan II. Abdülhamid’in şahsi idaresi bu devlete büyük mâli fırsatlar sağlamaktaydı. Meşrutîyet’in ilanından on gün önce kaleme alınan bir raporda Almanlar, Jön Türklerden duydukları rahatsızlığı açıkça ifade etmekteydiler. İstanbul’daki Alman temsilcisi Kiderlen’den merkeze gönderilen bu raporda, Jön Türklerin derin bir bilgi sahibi olmaksızın Avrupa parlamenter sistemlerinden etkilenerek ülkelerinde birtakım ıslahat yapmak isteyen Batı kafalı kişiler olduğu söyleniyordu. Rapora göre Jön Türklerin zihni Batılı fikirlerle zehirlenmişti ve esasında bu kişiler kendi başlarına tehlikeli sayılmazlardı.¹⁰⁹ Bu itibarla söylenebilir ki birçok Avrupa devleti ile birlikte Almanya da Jön

106 Necmettin Alkan, *Mutlakıyetten Meşrutîyete...*, s. 280-291.

107 “German Semi-Official Opinion”, *The Times*, 10 August 1908, s. 5.

108 *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 308-309.

109 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi...*, C. 1, Kısım 2, s. 96.

Türklerin Osmanlı'da idareyi ele geçirebileceklerini tahmin edememiş ve yanlış analizlerde bulunmuştur. Bu durum Jön Türk hareketinin Batı'dan fonlandığı görüşünün yeni-den değerlendirilmesi lüzumunu ortaya koymaktadır.

Meşrutiyet'in ilan edildiği günlerde Almanya'yı asıl ilgilendiren mesele bu hareketin kökenini tespit edebilmektir. Zira Meşrutiyet'in İngiltere veya Fransa'nın desteği ile ilan edilmiş olma ihtimali Almanya'yı tedirgin etmekteydi. Bu sebeptendir ki Alman hükümeti konu hakkında ilk önce Paris ve Londra büyükelçiliklerinden bilgi istedi. Almanya'nın Paris büyükelçisi Nadony, Jön Türk hareketi üzerine yazdığı uzun bir raporda hareketin tarihçesinden bahsettikten sonra komitenin Fransa'da örgütlendiğine dikkat çekti. Fakat bu tek başına Meşrutiyet'in Fransa desteği ile ilan edildiğini kanıtlamak için yeterli bir delil değildi.¹¹⁰ Almanya'nın Londra büyükelçisi Kont Metternich ise meslektaşından daha farklı bir yaklaşımla, Meşrutiyet'in Alman menfaatine uygun olacağını iddia etmekteydi. Alman büyükelçi, Paris ve Londra'da örgütlenen Jön Türkler ile Selanik grubu arasında kesin bir ayırım yaparak Meşrutiyet'in çoğu ordu mensubu olan Selanik grubu tarafından gerçekleştirildiğine dikkat çekmekteydi. Büyükelçiye göre Avrupa grubunun İngiliz ve Fransız sempatisine karşın Meşrutiyet'i gerçekleştiren Osmanlı subayları büyük ölçüde Almanya'da yetiştiklerinden, bu durum Almanya'nın menfaatine idi. Zira Osmanlı subayları tam manasıyla Almanlar gibi düşünmekteydiler. Diğer taraftan İngiltere eliyle kuvvetlendirilecek bir Osmanlı'ya Rusya rıza göstermeyeceğinden dolayı bu durum gelecekte İngiliz-Rus ihtilafına sebebiyet verebilirdi. İngiltere'nin böyle bir tehlikeyi göze alması oldukça zordu.¹¹¹

Diğer taraftan Almanya'nın St. Petersburg büyükelçisi Pourtales, Almanya Başbakanı Bülow'a gönderdiği bir raporda Rusya'nın Meşrutiyet hakkındaki tutumuna yer vermektedir. Buna göre Jön Türk hareketi, Almanya'nın Balkanlara yönelik Pan-Slavist tutumunda herhangi bir değişikliğe meydan vermeyecekti. Osmanlı'nın rejimi ne olursa olsun Rusya, Osmanlı topraklarındaki Slavların ve Hıristiyanların hâmilliği rolünü üstlenmeye devam edecekti. Dolayısıyla Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki anlaşmazlık devam edeceğinden Almanya bu işten menfaatli çıkacaktı. Almanya'nın İstanbul büyükelçisi Kiderlen ise merkeze gönderdiği ilk raporunda Alman menfaati hakkında analizde bulunmaktan çok Jön Türkler ile Sultan II. Abdülhamid arasındaki anlaşmazlığa temas etmekteydi.¹¹² Fakat büyükelçi merkeze gönderdiği ikinci raporunda daha isabetli analizlerde bulunarak Jön Türk hareketinin başarısız olacağı

110 Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi...*, s. 81-82.

111 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi...*, C. 1, Kısım 2, s. 96.

112 Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi...*, s. 83-84.

öngörüsünde bulundu. Büyükelçiye göre Osmanlı hükûmeti tarafından ortaya atılan reform paketi uygulanabilir değildi. Sözelimi reform kapsamında gayrimüslimlerin de askere alınacağı ifade edilse de bunu uygulamanın zorluğu ortada idi. Müslüman askerlerin gayrimüslim subayların emrine itaat etmeyeceği aşikârdı. Diğer taraftan yine reform paketi gereğince bütün etnik gruplar arasında yasa önünde eşitlik ilkesinin benimsenmesi de büyük karışıklara sebebiyet verebilirdi. Zira Müslümanlar, Hıristiyanlarla aynı haklara sahip olmayı istemeyecek, bu da birtakım toplumsal huzursuzluğu beraberinde getirecekti. Bu karışık ortamda şüphesiz Almanya birtakım menfaatler elde edebilirdi.¹¹³

Görüldüğü gibi Alman diplomatlar Meşrutîyet'in Osmanlı-Alman ilişkilerinde oluşturacağı etki üzerinde farklı görüşlere sahiptiler. Buna karşılık Alman devlet adamlarının Osmanlı Meşrutîyet'i hakkındaki görüşleri daha yeknesaktır. Alman devlet adamlarının büyük ölçüde Meşrutîyet'i olumladıkları görülmektedir. En azından Osmanlı belgelerine yansıyan tutum bu şekildedir. Fakat ifade etmek gerekir ki bunlar kamuoyuna yansıtılan görüşler olduğu için siyasetin doğası gereği olumlu olmak mecburiyetindedir. Sözelimi Kayzer II. Wilhelm, Osmanlı'nın Berlin sefiri ile yaptığı görüşmede Anayasanın ilanından dolayı Sultan II. Abdülhamid'e tebriklerini bildirmiş ve Osmanlı'daki kaosun sona ereceğine dair umutlarını ifade etmiştir.¹¹⁴ Diğer taraftan Jön Türklerin Alman taraftarı olduğu noktasında Kayzer'in Londra büyükelçisi Kont Metternich'in görüşlerinden etkilendiği anlaşılmaktadır. Zira Kayzer II. Wilhelm, kamuoyuna verdiği bir demeçte Meşrutîyet hareketine liderlik eden subayların Almanya'da eğitim gördüklerini ve Alman sempatisine sahip olduklarını yinelemiştir.¹¹⁵

Meşrutîyet hakkında değerlendirmede bulunan bir diğer devlet adamı Almanya Başbakanı Prens Bülow'dur. Prens Bülow, güncel siyaset üzerine Alman halkına irat ettiği nutkunun sonunda Osmanlı'daki gelişmeleri değerlendirerek Meşrutîyet hakkındaki görüşlerini ifade etmiştir. Alman Milletvekili Şeydeman'ın Jön Türkleri ihtilalci ve şarlatan olarak nitelendirmesine şiddetle karşı çıkan Bülow, Kayzer II. Wilhelm'in görüşleriyle de uyumlu olarak Jön Türkleri Almanya'da eğitim gören, bilgili ve Almanlara sempati duyan kimseler olarak takdim etmiştir. Meşrutîyet'in kan dökülmeksizin gerçekleştiğini vurgulayan Bülow, bundan dolayı da Jön Türklere olan hayranlığını belirtmiştir. Bülow'un konuşmasında ciddiyetle üzerinde durduğu noktalardan biri de

113 Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi...*, s. 89-90.

114 *BOA, HR.SYS*, 1858/22 (M-05.08.1908) (Stockholm eski sefiri Şerif Paşa'dan Hariciye Nezareti'ne gelen 5 Ağustos 1908 tarihli tahrirat).

115 Ernest Edmondson Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali...*, s. 166.

Meşrutiyet rejiminin Osmanlı ile Almanya arasındaki ittifakı sona erdireceğine dair Avrupa kamuoyundaki olumsuz görüştür. Bu görüşe şiddetle karşı çıkan Bülow, Almanya'nın eski idareyle olduğu gibi yeni rejimle de ilişkilerini aynı samimiyetle devam ettireceğini vurgulamıştır. Osmanlı Devleti'nin siyaseten ve iktisaden güçlü olmasını temenni eden Alman Başbakan, Almanya'nın hiçbir zaman Osmanlı topraklarında gözü olmadığını da ifade etmiştir.¹¹⁶

Kayzer II. Wilhelm ve Bülow'un yanı sıra Almanya Dışişleri Bakanı da Meşrutiyet dolayısıyla fikirlerini beyan ederek iyi temennilerde bulunmuştur. Alman bakan, Osmanlı sefiri ile yaptığı görüşmede Sultan II. Abdülhamid'i tebrik ettikten sonra Meşrutiyet'in bilhassa Makedonya'daki iyi tesirleri üzerinde durmuştur. Meseleyi daha çok Makedonya sorunu etrafında değerlendiren Alman bakan, özellikle Alman siyasi çevrelerinde ve Avrupa basınında Meşrutiyet hakkındaki itimsizliğe vurgu yapmıştır. Alman bakana göre Rusya'nın ve Balkan komitesinin Makedonya ıslahatı hakkında İngiltere hükûmetine yaptığı baskı, İngiliz basınının Meşrutiyet hakkında itimsizliğine sebebiyet vermiştir.¹¹⁷

Meşrutiyet dolayısıyla fikirleri en çok merak edilen Alman devlet adamlarının başında General Von der Goltz geliyordu. Goltz, uzun yıllar Osmanlı Ordusu'nun modernizasyonunda görev yaptığından dolayı Türk subayları üzerinde ciddi bir etkiye sahipti. Nitekim Goltz, *Neue Freie* gazetesine verdiği bir demeçte Osmanlı'daki Meşrutiyet hareketi değerlendirdi. Goltz'a göre Meşrutiyet'in ilanını Osmanlı subayının maddi yetersizliklerinin yol açtığı huzursuzluktan ziyade sarayın sürekli olarak gözetleme ve casusluk faaliyetlerinden dolayı subayların yönetimden duyduğu rahatsızlığa dayanıyordu. Meşrutiyet'in ilanını Osmanlı subaylarının eylemleri çerçevesinden değerlendiren Goltz, eski idarenin başarılı bir şekilde devrildiğini söylemekte ve Osmanlı Ordusu'nun modernizasyonu için yeni idareye çağrı yapmaktaydı.¹¹⁸

Alman devlet adamlarının “sempati” ifadelerine rağmen Almanya'nın aydın çevrelerinde Meşrutiyet'in Osmanlı-Alman ilişkilerinde dönülmez yaralar açtığına inanan kimseler vardı. Necmettin Alkan'ın aktardığı bilgilere göre, *Alldeutsche Blätter* dergisinde yayınlanan bir makalede Meşrutiyet'le birlikte eski dönemin sona erdiği belirtilerek İngiltere'nin Osmanlı kamuoyunu Almanların aleyhine çevirmek için elinden gelen propagandayı yapacağı ifade edilmekteydi. İstanbul'daki izlenimlerini okuyucularına

116 BOA, HR.SYS, 22/15 (Berlin Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen 12 Ağustos 1908 tarihli tahrirat).

117 BOA, HR.SYS, 1858/6 (Berlin Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen 29 Temmuz 1908 tarihli tahrirat).

118 “German Semi-Official Opinion”, *The Times*, 10 August 1908, s. 5.

aktaran Fritz Braun ise Almanya'nın Osmanlı'da itibar kaybına uğradığı görüşünü yineleyerek Jön Türklerin Fransız ve İngiliz sempatilerine dikkat çekmekteydi.¹¹⁹

5.3. Ekim Buhranı ve Almanya

Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan ettiği, Girit ile Bosna'nın Yunanistan ve Avusturya-Macaristan tarafından ilhakıyla sonuçlanan Ekim buhranı, Almanya açısından tam manasıyla bir sınavdı. Özellikle Almanya'nın resmî müttefiki Avusturya-Macaristan'ın Bosna'yı ilhakı, Almanya için ciddi ikileme neden oldu. Meşrutîyet'in mevcut ilişkileri zedelediğini düşünen ve Osmanlı ile ilişkilerdeki zararını en aza indirmeye çalışan Almanya'nın Bosna'nın ilhakına sessiz kalması, Jön Türkler tarafından nefretle karşılanabilir ve bu durum Osmanlı kamuoyunda büyük bir Alman aleyhtarlığının ortaya çıkmasına neden olabilirdi. Dahası Osmanlı Devleti'nin Avusturya'nın haksız ilhakına karşı başlattığı boykot hareketi, ilişkileri daha da kırılğan bir hale getirebilirdi. Öte taraftan Almanya, resmî müttefiki Avusturya'yı bu eyleminden dolayı kınayamayacağından dolayı ortamı yumuşatacak bir formül bulmalıydı. Bu karmaşık durum karşısında Kayzer II. Wilhelm resmî açıklamada bulunarak bulutları dağıtmaya çalıştı. Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki dostane ilişkilerin son olaylardan dolayı bozulmuş gibi görüldüğü yönündeki söylentileri değerlendiren Kayzer, Almanya'nın hiçbir şekilde bu olaylarda dâhili ve ortaklığı olmadığını belirtti. II. Wilhelm'e göre Avusturya bu eylemini önceden hükûmete haber vermediğinden dolayı Almanya suçlu sayılmazdı.¹²⁰

Kayzer II. Wilhelm'in ihtiyatlı ifadelerine karşılık Almanya Başbakanı Bülow açıkça Avusturya'nın yanında olunması yönünde bir açıklamada bulundu. Bülow'a göre son olaylar her ne kadar Osmanlı Devleti'ni mâli anlamda zarara sokmasa da Berlin Antlaşması ile tesis edilen Avrupa güvenliğini tehlikeye sokabilecek tarzdaydı. Esasında Almanya'nın da Balkanlarda iktisadi menfaatleri olmasına rağmen bu meselede Alman hükûmeti kendini tehlikeye atacak herhangi bir hamlede bulunmayacaktı. Bülow ayrıca Almanya'nın Avusturya'ya sadakatının devam edeceğini bildirerek, ilhak kararından İtalya ve Rusya ile birlikte haberdar olduklarını söylüyordu. Hatta Bülow, alaycı bir tavırla ilhakın zamanı ve şekli hakkında kendilerine haber vermediğinden dolayı Avusturya hükûmetine teşekkür etmekteydi. Böylelikle Avusturya kendilerini büyük bir ikilemden kurtarmış oluyordu. Bununla da yetinmeyen Bülow, ilhak olayından haberdar olduktan sonra müttefiklerine ne şekilde yardım edebileceklerine dair istişarede bulduklarını da itiraf etmekteydi. Açıklamasının devamında Osmanlı'daki Alman-İngiliz rekabetine değinen Bülow, bu

119 Necmettin Alkan, *Mutlakıyetten Meşrutîyete...*, s. 281-282.

120 *BOA, HR.SYS*, 1859/8 (Berlin Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen 17 Ekim 1908 tarihli tahrirat).

rekabeti gereksiz gördüğünü belirtmekte ve Balkanlarda sükûnun sağlanması için birlikte çalışılması gerektiğini ilave etmekteydi.¹²¹ Esasında Jön Türkler, Bosna meselesinden dolayı Almanya'yı karşılarına alacak durumda değillerdi. İlhakı takip eden günlerde Avusturya'ya karşı başlatılan boykot hareketinde ve mitinglerde zaman zaman Almanya'nın ikili tavrından duyulan rahatsızlık da dile getirilse de bu durum hiçbir zaman için krize dönüşmedi. Hatta kısa bir zaman sonra Avusturya'ya uygulanan boykot dahi sona erdirildi. Meşrutiyet'in ilerleyen günlerinde ise Jön Türkler, bilhassa İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni siyaseten ve iktisaden desteklemeyeceğini anladıklarından dolayı Alman ittifakına yeniden önem vermeye başladılar. Bu süreç önce 1913'te Alman Askerî Misyonu'nun İstanbul'a gelmesi, ardından da Osmanlı Devleti'nin Almanların yanında Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle sonuçlandı.

6. Avusturya'nın Tavrı

Meşrutiyet öncesinde Avusturya'nın Balkanlarda yoğun bir şekilde hâkimiyet mücadelesine girdiği görülmektedir. Makedonya meselesine doğrudan doğruya müdahil olan Avusturya, öteden beri Bosna-Hersek üzerinde de hak iddia etmekteydi. Dolayısıyla tıpkı Rusya gibi Avusturya da güçlü bir Osmanlı Devleti'nin varlığından endişe duymakta ve bu devletin parçalanmasının yollarını aramaktaydı. Bu sebeptendir ki Avusturya, Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından Jön Türklerin Sultan II. Abdülhamid'den daha güçlü bir pozisyona gelmelerinden endişe ederek Bosna-Hersek'i işgal etti.¹²² Diğer taraftan Avusturya hükûmeti ticaret ve demiryolu imtiyazları gibi konularda Jön Türklerin kendilerine zorluk çıkaracaklarını düşünüyordu. Buna karşılık Meşrutiyet'in ilanı dolayısıyla Avusturya'yı memnun eden tek gelişme Makedonya'da İngiliz-Rus reform programının geri çekilmesi oldu. Sonuç olarak Avusturya'nın Meşrutiyet'i endişe ile karşıladığı ve bu rejim değişikliğinin Osmanlı'yı yeniden canlandıracağından korktuğu muhakkaktır.¹²³

6.1. Avusturya Basınında II. Meşrutiyet

Makedonya'daki isyan oldukça erken bir dönemde Avusturya basınına yansdı. Avusturya'nın tirajı yüksek gazetelerinden *Neue Freie* gazetesi Resneli Niyazi ve adamlarının dağa çıkışını haber etmekle birlikte bu isyanın Jön Türk hareketiyle bir ilgisinin olup olmadığının henüz anlaşılmadığını yazmaktadır. Dolayısıyla birçok diğer Avrupa basını gibi Avusturya basınına da isyanın mahiyetini tam olarak idrak edemediği anlaşılmaktadır.¹²⁴

121 BOA, HR.SYS, 22/15 (Berlin Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen 8 Aralık 1908 tarihli tahrirat).

122 Ernest Edmondson Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali...*, s. 162-163.

123 *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 308-309.

124 Necmettin Alkan, *Mutlakıyetten Meşrutiyete...*, s. 264.

Avusturya hükûmetinin menfî tavrına rağmen *Neue Freie* gazetesinin Meşrutîyet hakkındaki değerlendirmeleri genellikle olumluydu. Hatta gazetede yayınlanan bir makalede Bosna-Hersek'te halihazırda oluşturulmuş olan toplumsal özerkliğin tamamlayıcısı olarak bir Anayasa yapmak için Avusturya hükûmetine çağrıda bulunmaktaydı. Gazeteye göre Bosna-Hersek'teki muhtelif etnik ve dinî gruplara mensup unsurlar ancak bir Anayasa etrafında bir arada tutulabilirdi.¹²⁵

Neue Freie gazetesi Meşrutîyet'in ilanının ertesi günü uzun bir makale yayınlayarak Jön Türklere tam destek verdiğini açıkladı. Meşrutîyet'in ilanını "dünyayı sallayan önemli bir olay" olarak değerlendiren gazete, akabinde Avrupa diplomasisini eleştirdi. Gazeteye göre Türk meseleleri karşısında yeteneksiz kalan Avrupa diplomasisi, Jön Türklerin yükselişini de görememişti. Fakat Avrupa diplomasisinin keşfedemediği Jön Türkler büyük işlere imza atmış, Mürzsteg, Reval ve Sultan II. Abdülhamid'in keyfiliğini paramparça etmişlerdi.¹²⁶

6.2. Avusturya'nın II. Meşrutîyet'in Olumsuz Etkilerinden Korunmak İçin Aldığı Bazı Tedbirler

Avusturya'nın en ciddi yayın organlarından birinin Meşrutîyet ve Jön Türkler hakkında sempatisini açıkça ilan etmesine rağmen Avusturya hükûmetinin bazı endişeleri söz konusu idi. Fransız basınına göre Viyana'daki hükûmet çevresi Osmanlı'daki Anayasanın özellikle Balkanlardaki etnik gruplar üzerinde olumsuz bir tesir meydana getireceğini düşünüyordu. Hükûmet, Katolik Hırvatlar, Ortodoks Sırlar ve Müslüman Boşnaklar arasındaki kaçınılmaz kavgalardan korkuyordu.¹²⁷ Bu sebeptendir ki Avusturya hükûmeti, dünya kamuoyuna Osmanlı'daki durumu belirsiz göstermeye çalışmaktaydı. Hükûmetin iddiasına göre Osmanlı'da parlamenter sisteme geçiş sadece padişah için değil, aynı zamanda hükûmetin dizginlerini ele geçirmeye çalışan Jön Türkler için de zor olacaktı. Zira af kararı henüz uygulanmadığı gibi hafiye teşkilatı varlığını koruyordu ve sansür henüz ortadan kaldırılmamıştı. Avusturya, bu durum karşısında Meşrutîyet'in başarısızlığa uğrayabileceğini iddia etmekteydi.¹²⁸

Balkanlardaki tehlikenin yanı sıra Avusturya hükûmeti için asıl endişe kaynağı Macarlardı. Zira Osmanlı Devleti'nin Budapeşte şebhenderinin ifadesine göre

125 "La Turquie Constitutionnelle", *La Temps*, 1 Août 1908, s. 2.

126 Necmettin Alkan, *Mutlakıyetten Meşrutîyete...*, s. 288.

127 "La Turquie Constitutionnelle", *La Temps*, 27 Juillet 1908, s. 2; "The Austro-Hungarian Standpoint", *The Times*, 10 August 1908, s. 5.

128 "Anxiety in Vienna", *The Times*, 31 July 1908, s. 9.

Meşrutiyet'in ilanı Macaristan'da büyük bir sevinç ve memnuniyet meydana getirmişti. Özellikle Macaristan bağımsızlık partisinin bazı milletvekillerinin açıkça Osmanlı'daki Anayasal sisteme sempaticilerini ifade etmeleri, şüphesiz Avusturya'yı rahatsız eden bir gelişme idi. Bu dönemlerde bağımsızlık tasavvurları iyice ayyuka çıkan Macaristan'ın Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler içinde olması ve Balkanlarda herhangi bir toprak iddiasında bulunmaması, Avusturya'yı zora sokan bir durumdu.¹²⁹

Avusturya bir taraftan bu endişelere sahipken diğer taraftan Meşrutiyet'in Makedonya'daki tesirini lehine çevirmek üzere birtakım hamlelerde bulunmakta idi. Rusya'nın 29 Temmuz 1908'de Makedonya üzerindeki ıslahat programını durdurduğunu ilan etmesi üzerine Avusturya, Makedonya'daki birliklerini geri çekerek bu bölgedeki yeni statüye taraftar görünmeye çalışmıştı. Esasen Avusturya bu hareketi ile Makedonya üzerindeki İngiliz-Rus planlarını da durdurmaya gayret etmekteydi. Diğer taraftan Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakan Erentel, Jön Türk hareketinin güçlenmesinden duyduğu endişenin bir sonucu olarak bakanlar kuruluna verdiği muhtıradan, Arnavutluk'un bağımsızlığına kavuşturulması, Sırbistan'ın bir parçasının kendisine verilerek Bulgaristan'ın büyütülmesi ve geri kalan kısmının Avusturya tarafından alınması gerektiğini ifade etti. Erentel ayrıca Osmanlı'da Meşrutiyet'in ilanından dolayı Bosna-Hersek'te de aynı şeyin yapılması zaruretinden dolayı bu toprakların fiilen işgal edilmesi gerektiği tezini savundu. Buna karşılık ise Rusya'nın düşmanlığını çekmemek için bu devlete Boğazlarda kolaylık tanınması gerektiğini ifade etti. Bu plan Avusturya tarafından büyük ölçüde kabul edildi. Sırbistan topraklarının bir kısmının işgal edilmesinden başka hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Bosna-Hersek, Ekim 1908'de ilhak edildi. Böylelikle Meşrutiyet'in henüz başında Jön Türkler büyük ölçüde yıpratılmış oldu. Bu aynı zamanda Avrupalı büyük devletlerin Osmanlı'daki meşruti idareye rağmen kendi menfaatlerinden vazgeçemediklerinin en bariz örneği idi.¹³⁰

7. Rusya'nın Tavrı

Meşrutiyet'in ilanına tepkisi en çok merak edilen devletlerin başında Rusya gelmekteydi. Zira bu devletin Osmanlı Devleti üzerinde birtakım revizyonist emelleri bulunmakta idi. Berlin Kongresinden sonra İngiltere ve Fransa'nın da etkisiyle Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki hak iddiası zayıflamış görünüyordu. Esasında Rusya son dönemlerde yönünü Uzakdoğu'ya çevirmiş ve 1905'te Japonya karşısında aldığı mağlubiyetin ardından kısmen kendi kabuğuna çekilmişti. Fakat buna rağmen bu devlet

129 BOA, HR.SYS, 1858/33 (Peşte Baş Şehbenderliğinden Hariciye Nezareti'ne gelen 12 Ağustos 1908 tarihli tahrirat).

130 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi...*, C. 1, Kısım 2, s. 93-94.

Balkanlardaki emellerinden hiçbir zaman vazgeçmedi. Bu doğrultuda Makedonya ıslahatı konusunu sürekli olarak gündemde tuttu. Buna karşılık Sultan II. Abdülhamid ile Rus Çarı II. Nikolay arasındaki ilişkiler oldukça iyi düzeyde idi. Her iki devlet adamı da mutlak hükümlerine halel gelmemesi noktasında fikir birliği içindeydiler. Dolayısıyla bu dönemde Rusya'nın Osmanlı Devleti'ndeki mevcut statükodan memnun olduğu iddia edilebilir. Zira Osmanlı Devleti'nde meydana gelecek hürriyetçi bir inkılap, Rus çarının tahtını tehlikeye sokabileceği gibi Rusya'da yaşayan Müslüman nüfusun da benzer taleplerde bulunmasına neden olabilirdi. Gerçi her ne kadar Rusya, 1905 yılında Meşrutîyet ilan ederek çeşitli unsurlara Duma'da temsil hakkı verse de esasında bu tam manasıyla Meşrutîyet vasfını taşımaktan uzaktı. Öte taraftan Rusya'nın Jön Türklerden yana ciddi endişesi vardı. Jön Türkler, Fransız kültürüyle ve Rus düşmanlığı ile yetişmiş aydın bir sınıftı ve haliyle iktidara gelmeleri durumunda Rusya ile çatışma içinde olabilirdiler. Sonuç olarak Rusya'nın Meşrutîyet'i olumlamadığı ve ondan endişe duyduğu çıkarımında bulunulabilir.¹³¹

7.1. Rus Basınında II. Meşrutîyet

Rusya'nın olumsuz tavrı Rus basınında açıkça kendini göstermişti. Gazetelerin önemli bir kısmı Meşrutîyet'in Osmanlı'daki Hıristiyan tebaaya çok az fayda sağlayacağı görüşünü ileri sürmekteydi. Ayrıca Jön Türklerin, Makedonya ıslahatının önünde ciddi bir engel teşkil edeceğine dair yorumlar mevcuttu. Rus basınının dikkat çektiği noktalardan biri de Sultan II. Abdülhamid'in tutumu idi. Sultan'ın er yada geç vad edilen reformları askıya alacağına dair yaygın bir kanaat mevcuttu.¹³²

Rus basınının önemli yayın organlarından biri olan *Novoe Vremya* gazetesi de Meşrutîyet'in başarısı ile ilgili kısmen menfi bir tutum sergilemekteydi. Meseleyi Makedonya meselesi bağlamında değerlendiren gazete, Jön Türklerin millî karakterinden endişe duymakta ve Rusya'nın Makedonya'yı Türk yönetiminin "kötü uygulamalarından" koruma yetkisine sahip olduğunu belirtmekte idi. *Vremya*'ya göre Balkanların Slav nüfusu sadece Anayasa ile avutulmamalı, Müslümanlarla eşit haklara sahip olmaları da temin edilmeliydi. Bundan dolayı Makedonya'da özerk yönetim tesis edilmeli ve reformlar acilen devreye sokulmalıydı.¹³³

131 Ernest Edmondson Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali...*, s. 162.

132 "The Sultan's Coup; A Comedy in Statecraft", *New-York Tribune*, 26 July 1908, s. 4.

133 Necmettin Alkan, *Mutlakîyetten Meşrutîyete...*, s. 283; "Russian Ambassador's Pessimism", *The Times*, 27 July 1908, s. 8.

7.2. Rus Siyasetçilerin II. Meşrutiyet Hakkındaki Görüşleri

Rus basınındaki bu menfi tavra rağmen temsil makamındaki Rus devlet adamlarının Meşrutiyet hakkındaki görüşleri olumlu idi. Daha doğrusu siyasi nezaket gereği müspet bir üslup benimsemişlerdi. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Rusya sefiri, St. Petesburg'da Rus Reis-i Vükelâsı ile yaptığı görüşmeden oldukça memnun kalmıştı. Türk sefirinin merkeze gönderdiği rapora göre hem Rus çarı, hem de Rus kamuoyu Osmanlı'daki yeni idareden sonuna kadar memnundu. Hatta Çar II. Nikolay, Rusya'nın Osmanlı'daki yeni idareye muhabbetle bakacağına dair şifahi teminatta bulunmakta idi.¹³⁴ Fakat bu sözler Osmanlı sefirinin gönlünü almaktan öte bir anlam taşımıyordu. Zira II. Nikolay, Osmanlı'ya verdiği bu olumlu imaja rağmen Meşrutiyet'in başarısı noktasında endişeli idi. Nitekim İngiltere'nin St. Petersburg'daki temsilcisi A. Nicolson ile yaptığı görüşmede Meşrutiyet'le birlikte Osmanlı'daki bütün zorlukların ortadan kalktığı ve Müslümanlar ile Hıristiyanların kardeşçe yaşayacakları görüşünü inandırıcı bulmadığını açıkladı. Çar'a göre Osmanlı'daki yeni idareye sempatik bir uyanıklıkla bakılmalıydı. Almanya'nın Osmanlı'da edindiği konuma da dikkat çeken II. Nikolay, bu devlete tanıyan ekonomik ayrıcalıkların yeni yönetim tarafından kısıtlanmasını ummaktaydı.¹³⁵

Rus çarının bu çift taraflı görüşüne ilaveten Rus diplomatlar da Meşrutiyet'in başarısından ciddi endişe duymakta idiler. Rus diplomasisinin odaklandığı nokta şüphesiz Makedonya meselesi idi. Meşrutiyet'in ilanından iki gün önce Rusya, İngiltere'ye uzun bir muhtıra vererek Reval buluşmasında karar altına alınan Makedonya'da jandarma ve adliye ıslahatının tahakkukunu talep etmişti. Fakat İngiltere Dışişleri Bakanı 27 Temmuz 1908'de bu muhtıraya verdiği cevapta Makedonya'da Meşrutiyet'in ilanı dolayısıyla çete faaliyetlerinin durmasını sebep göstererek ıslahatın ertelenmesini istedi. Büyük devletlerin tepkisinden çekinen Rusya, İngiltere'nin teklifini kabul ederek "Türkler tarafından yeni duruma karşı güvensizlik sayılabilecek her türlü teşebbüsten uzak durmak" bahanesiyle Makedonya'daki ıslahat programının askıya alındığını nota ile diğer ilgili devletlere bildirdi. Fakat bu karara şerh koyan Rusya, Makedonya'da durumun eskiye dönmesi halinde müdahalenin kaçınılmaz olduğunu belirtmekten de geri durmadı.¹³⁶

Esasında Rusların genel görüşünü İstanbul'daki Rus büyükelçisi M. Zinovieff'in fikirleri üzerinden de okumak mümkündü. M. Zinovieff, *Novoe Vremya*'ya verdiği röportajında Meşrutiyet'in samimiyetinden şüphe duyduğunu açıkça ilan etti. Ona göre

134 *BOA, HR.SYS*, 1859/2 (St. Petesburg Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen 10 Eylül 1908 tarihli tahrirat).

135 *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 309-310.

136 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi...*, C. 1, Kısım 2, s. 93.

Osmanlı Anayasası ciddi reformlar içermiyordu. Anayasanın Osmanlı'daki Slav nüfusuna kârdan çok zarar getireceğini düşünüyordu. Rus büyükelçi ayrıca Makedonya reformunun akıbeti hakkında da endişelerini dile getirmekteydi.¹³⁷ M. Zinovieff'in menfi görüşlerine karşın Rusya Dışişleri Bakanı Iswolsky, meseleye daha ılımlı yaklaşmakta idi. Makedonya ıslahatın askıya alınmasını doğru bir hamle olarak değerlendiren Iswolsky, Meşrutîyet'in Osmanlı'da yol açacağı değişimi kestirmenin zor olduğunu bildirdi. Rus bakana göre Osmanlı'ya her türlü müdahaleden kaçınılmalı ve dikkatli bir gözetim esası kabul edilmeliydi. Avusturya-Macaristan'ın konumu üzerindeki şüphelerini de dile getiren Iswolsky, Jön Türklerin herhangi bir Avrupa müdahalesi riskini ortadan kaldırmak için ellerinden gelenin en iyisini yapacaklarını bildirdi.¹³⁸

Rusya'nın tüm bu süreçte en çok endişelendiği meselelerden biri de Meşrutîyet'in Rusya Müslümanları üzerindeki muhtemel etkisi idi. Bu dönemde Rusya dâhilinde yirmi milyon kadar Müslüman yaşamaktaydı ve görünüşe göre Meşrutîyet bu kitle üzerinde hatırı sayılır bir etki meydana getirmiş, bölgeden hilafet makamına birbiri ardına tebrik telgrafları gelmişti. Nitekim ilerleyen süreçte, bilhassa Türk basını ve münevverlerinin Rusya Müslümanları hakkındaki neşriyatı bu endişeyi haklı çıkarmaktadır.¹³⁹

Öteden beri Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün aleyhinde olan Rusya, Ekim 1908'de Bulgaristan bağımsızlığını ilan ettiğinde siyasi desteğini Bulgarlardan esirgemedi. Her ne kadar Rusya ilk aşamada Berlin Antlaşmasına aykırı olduğu gerekçesiyle Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımaktan kaçınsa da bu durum uzun sürmedi. Kısa bir müddet sonra bu devletin bağımsızlığını tanıdığı gibi Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasındaki tazminat anlaşmazlığında da arabulucu bir rol üstlenmeye çalıştı.¹⁴⁰

8. Yunanistan'ın Tavrı

Yunanistan'ın Meşrutîyet hakkında takınacağı tavır merak konusu idi. Zira Osmanlı Devleti sınırları içinde hatırı sayılır Rum nüfusu vardı ve bunların Yunanistan ile organik bağları bulunuyordu. Dolayısıyla Osmanlı Anayasasının getireceği eşitlik ilkesi görünürde Rum vatandaşlara fayda sağlayabilirdi. Diğer taraftan Rumların Osmanlı Meclis-i Mebusan'nın da temsil hakkına da sahip olmaları, Yunanistan için memnuniyet verici bir gelişme olarak kabul edilebilirdi. Fakat Meşrutîyet'in ilanının Makedonya'da

137 "Russian Ambassador's Pessimism", *The Times*, 27 July 1908, s. 8; *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 309-310.

138 *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 309.

139 *BOA, Y.A.HUS*, 525/8 (Hariciye Nezaretinden Sadaret makamına gelen 20 Ağustos 1324 tarihli tezkire).

140 Şahin Doğan, "Rus Kaynakları Işığında Bulgaristan'ın Bağımsızlık İlanı", *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 2, 2020, s. 306-329.

kısa süre de olsa sükûnu sağlaması, Yunanistan için esasında menfi bir gelişme olarak kabul edilebilir. Yunanistan öteden beri Makedonya'nın bir kısmında hak iddia ettiğinden dolayı çete faaliyetlerini desteklemekte ve bölgedeki çatışma ateşini körüklemekte idi. Dolayısıyla Makedonya'da asayişin sağlanması, Yunanlıların bölgeye yönelik emellerini zedelemiş oluyordu. Böylelikle Yunanistan'ın hem Meşrutiyet'ten birtakım faydalar umduğu hem de onun Makedonya'da mevcut statüyü bozmasından endişe duyduğu iddiasında bulunulabilir.

Meşrutiyet hakkında Yunanistan devlet görüşünün muğlaklığına karşın halkın ve basının tavrını genel hatlarıyla ölçmek mümkündür. İngilizlere göre Yunan halkı Meşrutiyet'ten son derece memnundu. Zira Meşrutiyet sayesinde Osmanlı'daki Helen ırkının Türk ve Bulgarlara karşı üstün geleceğine inanılıyordu.¹⁴¹

Özellikle Meşrutiyet'in Yunan halkı üzerinde oluşturduğu hüsnü tesir dikkate değerd. Osmanlı'nın Atina sefirinin aktardığı bilgilere göre Atina'daki Türk sefaretinin önünde toplanan Yunan halkı “yaşasın padişah, yaşasın Kânûn-i Esâsi, yaşasın Osmanlı milleti” sloganlarıyla sevinç gösterilerinde bulunmaktaydı.¹⁴² Bunun dışında Atina Belediye binası önünde tertip edilen bir mitinge Atinalıların yanı sıra Osmanlı tebaası Rumlar ile Giritliler ve Sisamlılar da katılmış ve bu miting büyük sevinç gösterilerine sahne olmuştu. Miting başkanlık eden Votiras adındaki bir Yunan aydını etkili bir konuşma yaparak Yunan halkını Osmanlı'daki gelişmelerden haberdar etti. Konuşmasında Türkler ile Yunanlıları kardeş ilan eden Votiras, yüzyıllardır süregelen keyfi idarenin iki milleti birbirine düşman ettiğine temas ederek Meşrutiyet'le birlikte bu düşmanlığın yerini dostluğa bıraktığını belirtti.¹⁴³ Miting ve gösteriler tertip etmenin yanı sıra Yunan halkı, İstanbul'a tebrik telgrafları göndererek Osmanlı devlet adamlarını tebrik ettiler.¹⁴⁴

Yunan basınının Meşrutiyet'e yaklaşımı da oldukça olumlu görünüyordu. Yunan basını Anayasa'nın içtenlikle uygulanması halinde Osmanlı'ya yabancı müdahalesinin ortadan kalkacağına inanıyordu. Ayrıca Meşrutiyet'in Bulgaristan'ın Makedonya'daki revizyonist emellerine darbe olacağı kanaati sıklıkla vurgulanmakta idi.¹⁴⁵ Yunan basınına göre Osmanlı'daki Rum unsuruna Türklerle eşit haklar verilmesi halinde Osmanlı

141 *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 310-311.

142 *BOA, HR.SYS*, 1858/13 (Atina Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen 2 Ağustos 1908 tarihli tahrirat).

143 *BOA, HR.SYS*, 1858/20 (Atina Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen 4 Ağustos 1908 tarihli tahrirat). Atina mitinginin İngiliz basınındaki yankıları için bkz. “Demonstration at Athens”, *The Times*, 3 August 1908, s. 5.

144 Bu telgrafların içinde özellikle Hristol A. Helipolos imzasıyla Sadaret makamına gönderilen telgraf dikkat çekicidir. Burada Türkler ile Yunanlıların ortak ahlâkları ve tarihi yakınlıkları üzerinde durularak iki millet arasındaki yakınlaşma arzusu dile getirilmektedir. Bkz. *BOA, HR.SYS*, 1858/2.

145 “Macedonian Rejoicings”, *The Times*, 27 July 1908, s. 8.

Devleti'nin büyük bir sorunu ortadan kalkacak ve Türkler ile Rumlar kol kola çalışarak ülkeyi yaşanabilir bir hale getireceklerdi. Bunun etkisi özellikle Makedonya'da kendini hissettirecekti. Öyle ki daha şimdiden Yunan konsoloslarının tavsiyelerine uyan Rum çeteleri silahlarını bırakmışlardı.¹⁴⁶

Atina'daki Osmanlı sefaretinden gönderilen bir telgrafta, Yunan devlet adamlarının Meşrutîyet ilanından dolayı memnuniyetlerinin ve padişahı tebriklerinin ifade edilmesi en azından Yunanistan'ın diplomatik nezaket kurallarına riayet ettiğini göstermektedir.¹⁴⁷ Fakat bu nezaket ifadelerinin reel politikada hiçbir karşılığı olmamış ve Yunanistan, Meşrutîyet'in ardından Osmanlı'nın yaşadığı ilk siyasi krizi fırsat bilerek Girit'i ilhak etmiştir.

9. Bulgaristan'ın Tavrı

Muhtemelen Meşrutîyet'in ilanından en çok endişe duyan devlet Bulgaristan idi. Zira bu sıralarda bağımsızlık arifesinde ve hazırlığında olan Bulgaristan, Makedonya'daki çatışmanın en büyük faillerinden biriydi. Öteden beri Makedonya'nın bir kısmını Bulgaristan Prensiğine katmak için ciddi mesai sarf eden Bulgar çeteleri, Meşrutîyet dolayısıyla faaliyetlerine ara vermek zorunda kaldı. Bölgedeki sükûnet ortamı hiç şüphesiz Bulgar siyasi emellerine vurulmuş darbe idi. Fakat İngilizlere göre Bulgarların bu durumu fırsata çevirmesi imkân dâhilindeydi. Öyle ki Meşrutî sistemin düzgün yürümemesi ve anarşinin tekrardan patlak vermesi halinde Bulgaristan bu durumu lehine çevirip bağımsızlığı ilan etmek için uygun ortamı oluşturabilirdi.¹⁴⁸ Nitekim böyle de olacaktı.

Bulgar basını, resmî devlet görüşüyle de uyumlu olarak Osmanlı'daki Meşrutî rejime şüpheyile baktı. Hatta bu durumun Bulgar Prensiğine ile Osmanlı arasında çatışma doğurabileceğini ifade etti.¹⁴⁹ Bulgaristan'ın önemli yayın organlarından *Denevni gazetes*i ise Osmanlı'yı zor durumda bırakma adına Prensiğe bağlı Bulgarların da Osmanlı Mebusan Meclisinden temsil hakkının bulunması gerekliliğini savundu. Daha da ileri giden gazete Bulgaristan'a yönelik ıslahatın başlaması için Osmanlı'yı tehditkâr bir dille uyardı.¹⁵⁰

146 "Greece and the New Situation", *The Times*, 4 August 1908, s. 5. Ayrıca bkz. Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi...*, s. 88.

147 *BOA, HR.SYS*, 1858/4 (Atina Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen 27 Temmuz 1908 tarihli tahrirat).

148 *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 309-310.

149 "Bulgarian Views", *The Times*, 27 July 1908, s. 8.

150 *BOA, Y.A.HUS*, 524/63 (Bulgaristan Komiserliğinden Sadaret makamına gelen 16 Temmuz 1324 tarihli tezkire).

Basının yanı sıra Bulgar resmî devlet görüşü de Meşrutiyet'e şüpheyle bakmaktaydı. Resmî çevrelere göre Sultan II. Abdülhamid gibi "despot" bir karaktere sahip olan hükümdarın başkanlık ettiği Meşrutî rejimin yaşama ihtimali oldukça düşüktü. Siyasi af konusuna da değinen Bulgar devlet adamları, sayıları iki bini bulan tutuklu Bulgarlar için de müspet bir karar verilmediğinden şüphelerini yinelemektedirler.¹⁵¹

Bulgar devlet adamları arasında özellikle Londra'daki Bulgar temsilcisi Stansiyof'un görüşleri dikkat çekici idi. İngiltere Dışişleri Bakanı Grey ile gerçekleştirdiği görüşme de Osmanlı'daki gelişmelere değinen Stansiyof, Meşrutiyet'in başarısızlığına kesin bir gözle baktığını ifade etti. Zira ona göre bu hareket maaş alamayan genç Osmanlı subaylarının kalkışmasından ibaretti.¹⁵²

Başından beri Meşrutiyet'i şüpheyle karşılayan ve ondan duyduğu rahatsızlığı açığa ifade eden Bulgaristan, öteden beri hayalini kurduğu bağımsız Bulgaristan'ı ilan etmek için yoğun bir siyasi çaba içine girdi. Nitekim Osmanlı'nın içinde bulunduğu siyasi krizi de değerlendiren Bulgaristan, Ekim 1908'de bağımsızlık kararını tüm dünya kamuoyuna bildirdi.¹⁵³

10. İtalya'nın Tavrı

Avrupalı büyük devletler arasında Meşrutiyet'in ilanıyla en az ilgili görünen devlet İtalya idi. Öteden beri Trablusgarp'ta emelleri olan İtalya, zaten bölgeden bazı ekonomik imtiyazlar elde ettiğinden dolayı Osmanlı'nın mevcut statükosunun devamından yana bir politika takip etmekteydi.¹⁵⁴

Meşrutiyet'le ilgili İtalyan resmî görüşünün kısmen Osmanlı belgelerine yansıdığı görülmektedir. Nitekim İtalya'nın eski Dışişleri bakanlarından Kont Kipyra, gazeteye verdiği demeçte Meşrutiyet'in başarıya ulaşacağını ifade etmekle birlikte gayretlerinden dolayı Jön Türklerden de özgülüyle bahsetmektedir. Meşrutiyet karşıtı bir hareketin yaşamasına ihtimal vermeyen Kont Kipyra, Avrupalı devletlerin de artık Osmanlı'nın iç işlerine müdahale etmemeleri gerektiği uyarısında bulunmaktadır.¹⁵⁵ Yine İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele de Osmanlı'nın Roma sefiri ile yaptığı görüşmede Osmanlı'daki

151 "Bulgarian Attitude", *The Times*, 28 July 1908, s. 7.

152 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılap Tarihi...*, C. 1, Kısım 2, s. 101. Edward Grey ile Stansiyof arasındaki görüşme için bkz. *British Documents on the Origins of the War...*, Vol. V, s. 308-309.

153 Şahin Doğan, "Rus Kaynakları Işığında Bulgaristan'ın Bağımsızlık İlanı", s. 305-329.

154 Ernest Edmondson Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali...*, s. 163.

155 *BOA, Y.E.E.K.P.* 32/3186 (II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin tepkileri ve Jön Türklerin faaliyetlerine dair Avrupa gazetelerinde yer alan bazı haberlerin tercümelemi).

gelişmeleri memnuniyetle değerlendirdiğini ifade ederek, Meşrutîyet'in devleti yeni bir ilerleme evresine sokacağına dair temennilerini sunmaktadır.¹⁵⁶

İtalyan devlet adamlarının iyi temennilerine rağmen Meşrutîyet'in ilanının ardından yaşanan bir gelişme Jön Türkler ile İtalya arasına soğukluk girmesine neden olmuştur. Sultan II. Abdülhamid'in meşhur devlet adamlarından Selim Melhame Paşa, Jön Türkler tarafından hakkında yakalanma emri çıkarıldığından dolayı İtalya'ya kaçtı. Bu olay ilk zamanlarda Jön Türkler ile İtalya arasında kısmi bir gerginliğe sebebiyet verse de sonrasında unutulup gitti.¹⁵⁷

Sonuç

Meşrutîyet'in ilanı şüphesiz Batı kamuoyunda heyecan uyandıran bir gelişme idi. Bir şark imparatorluğunun klasik otokratik kodlarından sıyrılıp Batılı bir yönetim tarzını benimsemesi kayda değer bir olay olarak görülmüştü. Üstelik bu imparatorluk Batı tarafından "hasta adam" olarak nitelendirilen ve çöküşüne kesin gözüyle bakılan bir devlettir. Dahası Osmanlı Devleti'nin mevcudiyeti, Batı'nın gözünde "Şark Sorunu"nun bizzat kendisi idi. Durum böyle iken Osmanlı'nın "hantal" ve "hasta" vücudu Meşrutîyet operasyonu ile tedavi edilebilir miydi? Meşrutîyet sayesinde Osmanlı Devleti, Batı ile yeni bir intibak evresi yakalayabilir ve böylelikle varlığını devam ettirebilir miydi? Osmanlı elitinin Meşrutîyet'ten en büyük beklentisi buydu. Yeni rejim sayesinde Sultan II. Abdülhamid'in yaklaşık otuz yıllık şahsi idaresinin acı hatıralarının unutulacağı ve Avrupa ile ilişkilerde beyaz bir sayfanın açılacağı umuluyordu. Osmanlı elitinin bu beklentilerine karşın Batı siyasi çevreleri meseleye tamamen pragmatik bir gözle bakmakta ve Meşrutîyet'in kendileri için kâr-zarar hesabını yapmakta idiler. Meşrutîyet ilan edildiğinde neredeyse bütün Batılı devlet adamları siyasi nezaket gereği Osmanlı makamlarını tebrik ederek yeni rejimin başarısı için iyi temennilerde bulundular. Fakat perde arkasında olayı iyice analiz ederek gerektiğinde şüphe ve endişelerini ifade etmekten geri durmadılar. Meşrutîyet'in ilanı birçok Batı devleti için olumlu bir gelişme olarak görüldü. Özellikle İngiltere ve Fransa, Osmanlı'daki bu özgürlükçü atmosferi kendi menfaatlere uygun kabul ettiler. Zira bu iki devletin de Sultan II. Abdülhamid'in şahsi idaresiyle ciddi problemleri bulunuyordu. Bu iki devlet nezdindeki genel kanaat gelişmeleri şüpheli bir sempati ile izlemek yönündeydi. Diğer taraftan Rusya ve Almanya ise büyük ölçüde Osmanlı'daki yeni rejimden hoşnutsuzdular. Özellikle Almanya, II. Abdülhamid döneminde Osmanlı üzerinde elde ettiği kazanımları kaybetme endişesi

156 BOA, HR.SYS, 526/6 (Roma Sefaretinden Hariciye Nezareti'ne gelen 18 Kasım 1908 tarihli tahrirat).

157 "La Turquie Constitutionnelle", *La Temps*, 1 Août 1908, s. 2.

taşıdığından İttihatçılara şüpheyle bakıyordu. Rusya ise öteden beri Osmanlı Devleti'ni yıkma tasavvurlarına sahip olduğundan dolayı yeni rejimin Osmanlı'da dirilişe neden olmasından ve bu devletin özellikle İngiltere ile iyi ilişkiler kurmasından endişe ediyordu.

Bulgaristan ve Yunanistan gibi küçük Balkan devletleri ise halihazırda Makedonya'daki karışıklıktan fayda sağladıklarından dolayı Meşrutiyet'in getirdiği sükûnet ortamından rahatsızdılar. Fakat 20. yüzyıl'ın başlarından itibaren Avrupa'da taşlar yerine oturmuştu. Büyük savaş öncesinde karşılıklı ittifaklar tesis edilmiş ve saf-lar belirginleşmişti. Dolayısıyla hiçbir Batılı devlet müttefikini karşısına almak pahasına Osmanlı Devleti'ndeki Meşruti idarenin mutlak savunuculuğunu yapacak konumda değildi. Sözgelimi İngiltere, Osmanlı üzerindeki revizyonist tasavvurları ile bilinen Rusya ile ittifak halinde olduğundan Osmanlı ile ilişkilerini Rusya'yı gücendirmeyecek seviyede tutmaya gayret ediyordu. Diğer taraftan Meşrutiyet öncesinde Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki yegâne müttefiki olan Almanya'nın resmî olarak Avusturya-Macaristan ile ittifak halinde olduğundan dolayı ilişkilerde önceliği Osmanlı'ya vermesi beklenemedi. Bu sebeptendir ki Meşrutiyet'e rağmen Avusturya-Macaristan, Bosna'yı ilhak ettiğinde Almanya sessizliğe gömülmeğe başka çare bulamadı. Aynı durum Girit'in ilhakı ve Bulgaristan'ın bağımsızlığı meselelerinde de kendini gösterdi. Osmanlı Devleti, açıkça Meşrutiyet'in ilanı dolayısıyla Batılı devletlere zeytin dalı uzatmasına rağmen bu krizde de Avrupa'dan umduğu desteği bulamadı. Düvel-i muazzama olarak adlandırılan Batılı devletler, menfaatlerini Balkan devletlerini desteklemekte buldular. Üstelik Berlin Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki statüsü garanti altına alınmasına rağmen. Sonuç olarak Meşrutiyet'in ilanı Batı'daki kısmi heyecan ve beklentilere rağmen Düvel-i Muazzama'nın Osmanlı siyasetinde esaslı bir değişime yol açmadı. Böylelikle Osmanlı elitinin umutları suya düştü ve bu durum ilerleyen süreçte siyasi erkin otokratik bir yapıya evrilerek Batı karşıtı bir üslup benimsemesine zemin hazırladı.

Batı basınının ise Meşrutiyet üzerindeki değerlendirmeleri siyasi erkin tavrından çoğu kez farklılık arz ediyordu. Basın, büyük ölçüde siyasi kaygıların ötesinde meseleyi değerlendirdiğinden Meşrutiyet'i olumlama yoluna gitti. Avrupa'nın tirajı yüksek ve liberal gazeteleri Meşrutiyet'in ilanından büyük beklentilere girdiler. Bu olayı “Şark Buhranının Sonu” ve “Doğu'nun Uyanışı” gibi başlıklarla okuyucularına duyurdular. Meşrutiyet'i Osmanlı toplumunun Batı ile intibakının vasıtası olarak gördüler. ABD basınının olayı magazinsel bir üslupla okuyucularına aktarma çabasına karşın Avrupa basını daha gerçekçi analizlerde bulunarak Osmanlı'daki gelişmelerden kamuoyunu haberdar etmeye çalıştı. Avrupa basınının üzerinden en çok durduğu konulardan biri

Makedonya meselesiydi. Birçok gazete tarafından Meşrutîyet'in ilanının Makedonya meselesini kendiliğinden çözeceği görüşü paylaşıldı. Yine Avrupa basını tarafından hafiyeliğin ve sansürün kaldırılması, siyasi suçlulara af getirilmesi ve idari kadrolara ehil kişilerin atanması gibi kararlar memnuniyetle karşılanarak Osmanlı'daki dönüşümün doğal gerekleri olarak görüldü. Buna karşılık Sultan II. Abdülhamid ve çevresine şüphyle bakıldı. Eski kadronun Meşrutîyet'i ortadan kaldırmaya teşebbüs edebileceği vurgulandı. Avrupa basını Meşrutîyet'i Osmanlı Devleti'nin dirilişine vesile olacak bir gelişme olarak algıladı. Bu konuda Japonya ile mukayese edilen Osmanlı Devleti'nin tıpkı bu devlet gibi Asya'nın yeni gücü olacağı ifade edildi. Ayrıca Meşrutîyet'in tüm İslam âleminin uyanışına vesile olacağına dair kanaatler paylaşıldı. Fakat tüm bu olumlu yorum ve temennilere rağmen Osmanlı eliti günün sonunda Avrupa basınının da tam manasıyla desteğini alamadı. Öyle ki Ekim buhranı patlak verdiğinde Meşrutîyet rejimine karşı izhar etikleri destekten dolayı Osmanlı Devleti'ni desteklemesi beklenen Avrupa basını, tam tersine bu krizde Yunanistan, Bulgaristan ve Avusturya-Macaristan'ın yanında yer aldı.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

The National Archives (TNA)

2. Resmî Yayınlar

British Documents on the Origins of the War 1898-1914, Vol.V: The Near East The Macedonian Problem and the Annexation of Bosnia, ed. G.P. Gooch-Harold Temperley, London, 1928.

3. Süreli Yayınlar

La Croix

La Temps

New-York Tribune

The Washington Herald

The Washington Times

The Times

4. Araştırma Eserler

Ahmad, Feroz: “Great Britain’s Relations With The Young Turks 1908-1914”, *Middle Eastern Studies*, C. 2, 1966, s. 302-329.

Akşin, Sina: *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980.

Alkan, Necmettin: “1908 Jön Türk İhtilalinin Başlamasında Reval Buluşmasının Önemi”, *Toplumsal Tarih*, C. 175, 2008, s. 48-52.

Alkan, Necmettin: “Osmanlı-Alman Münasebetlerinde Kırılma Noktası: 1908 Jön Türk İhtilali ve Alman Matbuatı”, *Yüzüncü Yılında İkinci Meşrutiyet*, IRCIA, 2008, s. 17-42.

Alkan, Necmettin: *Mutlakıyetten Meşrutiyete II. Abdülhamid ve Jöntürkler*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2009.

Alkan, Necmettin: *Selanik’in Yükselişi Jön Türkler Abdülhamid’e Karşı 1908 İhtilali*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

Bayraktar, Kaya: “Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi”, *BİLİG*, C. 69, 2014, s. 1-28.

Bayur, Yusuf Hikmet: *Türk İnkılap Tarihi*, C. 1, Kısım 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1964.

Bostan, Zeynep: *Modern Osmanlı Hariciyesinin İnşası ve II. Abdülhamid Döneminde Diploması*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Bozkurt, Gülnihal: *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi -Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)*, TTK Basımevi, Ankara, 1996.

Candeğer, Ümmügülüm: “II. Meşrutiyet’in Kabulünün İngiliz Belgelerine Yansıması”, *Geçmişten Günümüze Tarih Araştırmaları*, der. Mutlu Adak, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020, s. 419-437.

- Dikici, Ali: “Osmanlı Makedonya’sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 24, 2010, s. 75-108.
- Doğan, Şahin: “Rus Kaynakları Işığında Bulgaristan’ın Bağımsızlık İlanı”, *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 2, 2020, s. 306-329.
- Furat, Ayşe Zişan: “Berlin Antlaşması Sonrasında Balkanlar’da Cemaat-i İslamiyelerin Teşekkülü (1878-1918)”, *OTAM*, C. 33, 2013, s. 63-93.
- Güven, Cemal: “II. Meşrutîyet’in İlanının Amerikan Basına Yansıması”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, 2009, s. 37-49.
- Hayta, Necdet: “İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Sir Charles Hardinge’in Raporuna Göre 1908 Reval Görüşmeleri,”. *18. Türk Tarih Kongresi*, C. 18, 2018, s. 1271-1283.
- Heller, Joseph: *British Policy Towards The Ottoman Empire 1908-1914*, Page Bros (Norwich) Ltd, London, 1983.
- Kansu, Aykut: *1908 Devrimi*, İletişim Yayınları İstanbul, 1995.
- Mundji Bey: “The Regenerated Ottoman Empire”, *The North Amerikan Review*, C. 188, 1908, s. 395-403.
- Olgun, Kenan: *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı’nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2008.
- Omar, Yousef: “USA Diplomacy Towards The Counter-Revolution And Sultan Abdul Hamid II’s Dethronement (1909)”, *History Studies International Journal of History*, C. 13, S. 2, 2021, s. 423-448.
- Ramsaur, Ernest Edmondson: *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, çev. Nuran Ülken, Sander Yayınları, İstanbul, 1972.
- Soy, Bayram: “1908 Jön Türk Devrimi’ne İngiltere’nin Yaklaşımı”, *Doğu Batı*, C. 2, 2008, s. 143-178.
- Trubetskoy, Nikolay: *Avrupa ve Beşeriyet*, Küre Yayınları, çev. Vügar İmanov, İstanbul, 2012.